БҮХЫ ОРОНУУДАЙ ПРОЛЕТАРИНАР, НЭГЭДЭГТЫ!

Бурят-Монголой ҮНЭН

КПСС-эй Бурят-Монголой обкомой, БМАССР-эй Верховно Соведэй, КПСС-эй Улан-Удын горкомой орган.

№ 70 (8596)
МАРТЫН 22
СУББОТО
1958 он

Сэн 20 мүнгэн

Хүдөө ажахын түрүүшүүлэй суглаанда хабаадагшадта халуун баяр хүргэе!

КПСС-эй ЦК-гэй ФЕВРАЛЬСКА ПЛЕНУМЭЙ ТҮҮХЭТЭ ТОГТООЛЫЕ БЭЕЛҮҮЛЖЭ, ХҮДӨӨ АЖАХЫГАА УЛАМ ТҮРГЭНӨӨР ХҮГЖӨӨЕ!

★ ★

Хүдөө ажахыдаа шэнэ амжалта туйлая

[Мү]нөөдэр, республикымнай түб [хо]то Улан-Үдэдэ хүдөө ажахын түрүүшүүлэй суглаан нээгдэхэнь. Энэ [суг]лаан дээрэ үнгэрһэн жэлэй дүн[гүүдые] согсологдожо, саашадаа КПСС-эй ЦК-гэй февральска Пленумэй тогтоолой үндэһөөр колхоз, [сов]хозуудай ажахые түргэнөөр хүг[жөө]хэ зорилгонууд тухай хөөрэл[дөөн] болохо байна.

[Б]ухы совет арадтаал адли, Бу[рят]-Монголой ажалшад партиин [Це]нтральна Комитедэй Пленумэй [шиидхэбэрие], мүн «Колхозно бай[гуул]алтые улам саашадань хүгжөө[хэ], МТС-үүдые хубилгаха тухай» нү[хэр] Н. С. Хрущевой элидхэлэй те[зис]ые угаа ехэ эдэбхи үүсхэлтэйгээр [дэмжэ]жэ, тэрэниие бүримүһэн дэм[жэнэ]. Юуб гэхэдэ, энэ тогтоол хүдөө [аж]ахын бүхы һалбарие саашадань [хүгж]өөхэ, һү, мяха, тоһоной хүн бү[хэн]дэ хүртэсөөр Америкын Холбоото Штадуудые ойрын жэлнүүдтэ хү[сэхэ] гэһэн бүгэдэарадай зорилгые [шии]дхэхэ тэмсэлдэ шэнэ, айхабтар [ехэ] арга боломжонуудые нээжэ үгэ[нэ] бшуу.

[Үнгэрһэн жэлнүүдтэ] манай респуб[ликын] колхоз болон совхозууд ажа[хые] хүгжөөхэ талаар зарим тэды [амж]алтануудые туйлаһан байна. КПСС-эй ЦК-гэй январиин Пленумэй хойшо республика дотор 250 [мян]ган гектар шэнэ, боро газар эл[дүү]рилэгдээ. Тэрэнэй ашаар ороохо [тар]ян, тэжээлэй болон техническэ [ур]ямалнууд нилээд ехээр абтадаг [бол]ohoй. 1953 онойхидо орходоо [19]57 ондо манай колхоз болон сов[хоз]уудта 170 мянган центнер ороо[һо] таряа, 100 мянган центнер хар[таа]бха, 30 мянган центнер тэжээлэй [кор]неплод, 700 мянган центнер си[лос] ехэ абтаа. Эдэ бүгэдэһөө боло[жо] адуу малай ашаг шэмэ хараа [ехэ]эр дээшэлээ. Энэ үедэ һү һаалга [...] дахин, нооһо хайшалалга 1,8 дахин, гахайн мяха абалга 2,4 дахин, [мях]а — 1,5 дахин ехэ болоо.

Адуу малай ашаг шэмые дээшэ[лүү]лхэ, илангаяа нооһо ехээр аба[ха] талаар нёдондо Курумканай ай[ма]гай колхозууд магтаалта һайн [дүн]гүүдые туйлаа. Тэдэнэр эдлүү[ри]ин газарай 100 гектар бүридэ 195 [кил]ограмм нооһо абаа гэхэ гү, али [жэ]лэй туршада нооһо абалгаяа 51,4 [пр]оцентээр дээшэлүүлжэ, хонин бү[риһ]өө дунда зэргээр хахад кило[гра]мм нооһо урда жэлэйхиһээ ехэ [аба]һан байна. Энэ аймагай Сталинай нэрэмжэтэ колхоз жэл соо хо[нин] бүриһөө 1,1 килограмм ехэ [ноо]һо хайшалжа, урда жэлэйхиһээ [ноо]һо абалгаяа хоёр дахин дээшэ[лүү]лээ.

[Бү]ри һайн үрэ дүнгүүдые манай [түрүү] хонишод туйлаа. Мухаршэбэ[рэй] «Үнэн» колхозой хонишон нүхэр [Ц]ыдыпов хонин бүриһөө 6 кило[гра]мм нооһо хайшалаа. Яруунын [ай]магай Ленинэй нэрэмжэтэ колхо[зо]й хонишон нүхэр Сультимов 100 [хо]нин бүриһөө 152 хурьга түлжүү[лээ]. Борьёогой совхозой хонишон [нүхэ]р Дабаев, Мухаршэбэрэй «Путь Ленина» колхозой хонишон нүхэр [Ер]оховский болон бусад эрхим ам[жал]тануудаараа республика соогоо [ду]урхаа.

[Һ]ү һаалгаар мүн лэ горьтойхон [амж]алтам хэгдээ. Зооветинститудай һу[ра]лсалай ажахы эдлүүриингээ газарай 100 гектар бүридэ 429 цент[не]р һү абаа гэхэ гү, али үнеэн бүри[һө]ө 5240 килограмм һү һаагаа. Ку[рум]канай аймагай «Путь Октября» колхоз үнеэн бүриһөө 1960 кило[гра]мм һү һаажа, эдлүүриин газарай 100 гектар бүридэ 73 центнер һү [а]баһан байна. Түрүү һаалишад нү[хэ]д Усова, Хлебникова, Ахиминеева, [Д]убсанова, Жалцанова, Гармаева, [Ш]отина, Эрдынеева, Доржиева гэг[шэ]д илангаяа ехэ амжалта туйлаа.

Гахай олоор үсхэбэрилжэ, олзо [орх]од ехээр олодог колхозууд оло[ршор]жо байна. Мухаршэбэрэй аймагай Ленинэй нэрэмжэтэ колхоз нёдондо 500 гахай шахажа, гүрэндөө 370 центнер мяха тушаагаа. Поршоонхо олоор абаад түлжүүлһэн, гахай бэрхээр шахадаг дүйтэйшүүл нүхэд Купцова (Кабанск), Кондакова (Бичура), Цыренова (Баргажан) гэгшэд олондо мэдэгдээ.

Тэрэшэлэн тахяа шубуу үсхэбэрилгэдэ анхаралтайгаар хандажа, олон үндэгэ абажа байһан ажахынууд, шубуушад жэл бүри олошорно.

Түнхэнэй аймагай колхозууд үнгэрһэн жэлдэ тарялангайнгаа гектар бүриһөө 10,2 центнер ургаса хуряагаа. Энэ аймагай «Заветы Ильича» колхоз 14,4 центнер ороохо таряа гектар бүриһөө абаа. Мүн «Искра» колхозой нүхэр Маншеевэй даадаг звено гектар бүриһөө 200 центнер хартаабха ургуулаа. Прибайкальска аймагай «Заветы Ильича» колхозой нүхэр Коркиной звено гектар бүриһөө 470 центнер кукурузын ногоон эшэ набша абаһан байна.

Эдэ олон түрүүшүүлэй амжалтанууд республикын колхоз болон совхозуудта бии байгаа айхабтар ехэ арга боломжонуудые харуулжа үгэнэ гээшэ.

Нэн түрүүн адуу малаа хүсэд хүрэхэ тэжээлээр хангаха хэрэгтэй. Тэрэнэй тула тэжээлэй культурануудые ехээр тариха, наран сэсэг болон кукурузын гектар бүриһөө 300—400 центнерһээ бага бэшэ ногоон тэжээл абаха, хаа хаанагүй фермэ шадар турнепс, тэжээлэй капуста, свёкло, тыквэ тариха аргабэшэ хэрэгтэй болоод байна.

Тиигэжэ үнеэн бүридэ 10 тонноһоо бага бэшэ силос дараха, тэрэ тоодо турнепсые зелёнкотой холижо силос хээд, май, июнь һарада үнеэдые эдеэлүүлхэдэ угаа зохид. Мүн август — октябрь һарануудта, ногооной хагдараад байхада, үнеэн бүридэ үдэртөө 15—20 килограмм турнепс, тэжээлэй капуста эдюулээд, бэшэ һарануудтань силосээр хүсэд хангаад байгаа һаа, манай эндэ үнеэдһээ 2500—3000 килограмм һү жэлдээ һаажа болохо бшуу.

Саашадаа колхоз, совхозуудта мяха ехээр абаха зорилго табигдана. Тэрэниие амжалтатайгаар шиидхэхын тула гахай олоор шахахын хажуугаар, үхэрэй мяха элбэгээр абаха аргатайбди. Мүнөө үедэ колхозуудта илангаяа буруунуудые муугаар тэжээжэ, үбэлынь ехээр тураажа, шэгнүүрынь нэмээхын оронд хороожо гарана. Тэрээн дээрэһээ боложо, жэлэй туршада буруу бүриһөө адагынь 1,5 центнер мяха алдана гэшэбди. Энээниие хэдэ мянган буруу, хашараг дээрэ абажа тоолохо болоо һаа, колхозууд гайхалтай ехэ хохидолдо ороно.

Мал ажалай бусад продуктнуудые ехэдхэхэ, тэжээлэй культурануудай үбһэ ногооной үндэр баян ургаса туйлаха ёһотойбди. Энэ зорилгые амжалтатайгаар шиидхэхэ хэрэгтэ СССР-эй Верховно Соведэй депутат, Түнхэнэй аймагай «Путь Ленина» колхозой бригадир нүхэр Д. Х. Тахановай бригадын механизаторнуудай эдэбхи үүсхэл һайшаалтай. Тэдэнэр донецкэ шахтёр Николай Мамайн үүсхэлые дэмжэжэ, хабарай полевой хүдэлмэридэ хүн бүхэн үдэр, халаан бүриингөө даабариие үлүүлэн дүүргэжэ, «Эрхим шанартайгаар хүдэлдэг бригада» гэһэн нэрэзэргэ абахын тула социалистическэ мүрысөө дэлгэрүүлхые уряалһан байна. Энэнь республика дотор үргэнөөр дэмжэгдэхэнь дамжаггүй.

Парти, правительствынгаа анхарал оролдолгодо харюу болгон, 1958 ондо хүдөө ажахыгаа эрид хүгжөөхэ тушаа шэнэ амжалта туйлая.

В. Р. ФИЛИППОВ, БМАССР-эй Министрнүүдэй Соведэй түрүүлэгшэ.

Хоёрдохи хэмэл одон бумбэрсэг дэлхэйе 2 мянга дахин тойробо

Мартын 21-дэ Москвагай сагаар [1]8 часта хоёрдохи хэмэл одон бумбэрсэг дэлхэйе 2 мянга дахин тойр[о]жо дүүргэхэнь. Бумбэрсэг дэлхэйе тойрогшо хоёрдохи хэмэл одо[но]й табигдаһанһаа хойшо 138 сүүд[к]а үнгэрөө. Энэ турша соо тус одон 89 миллион километр зам гаталаа.

Энэ одон агаарай үдхэн хуб[и] руу орожо, апрелиин 5-һаа 15 болотор үе соо шатажа үгы болохо гэжэ тухайлагдана.

(ТАСС).

★

Һү бэлэдхэхэ, худалдаха кварталай түсэбые Бурят-Монголой АССР болзорһоонь урид дүүргэбэ

Бурят-Монголой АССР-эй хүдөө ажахын хүдэлмэрилэгшэд һү бэлэдхэхэ, худалдаха кварталай түсэбые болзорһоонь урид дүүргээ. Нёдондо жэлэй энэ үеынхидэ орходоо 7 мянган центнерээр ехэ һүн гүрэндэ тушаагдаһан, худалдагдаһан байна.

Колхоздоо ошожо хүдэлхэ уялгатайбди

Минии хүдэлдэг 5-дахи тракторна бригада Ленинэй нэрэмжэтэ колхозые хангадаг юм. Үнгэрһэн жэлдэ бригадымнай трактор бүхэндэ 500 гектар зөөлэн хахалалга хэгдээ. Зөөлэн хахалалгын түсэб дүүргэгдээшье һаа, ороохо тарянай үндэр ургаса абажа шадаагүйбди.

Бидэнэрэй МТС-эй мэдэлдэ байхада, ажалдамнай олон дутагдалнууд ушардаг һэн. МТС-эй директор гүйлгэжэ ерээд, нэгэ заабари үгэхэ, тэрэнэй һүүлээр колхозой түрүүлэгшэ баһа шэнэ заабари үгэдэг байгаа. Нёдондо болоһон нэгэ таарамжагүй ушарые жэшээ болгон харуулалтай. Манай агрегадайхидай Хүндын участогта таряа комбайнаар хуряажа байхада МТС-эй директор ерээд, «Энэ участогай таряан амяарлан хуряагдаха юм» гээд, Эхинэй участогта эльгээгээ һэн. Үглөөдэрынь колхозой түрүүлэгшэ манине дахин хуушан участогтамнай бусааһан байха юм. Тиигэжэ эдэ хоёрой хоорондо миин ябажа, аяар 150 килограмм горючи үлүү гаргашалһан байнабди.

Хабарай тарилгын үнгэрхэдэ механизаторнуудай хэхэ юумэн олдожо үгэнгүй, удаан сагта миин байлгадаг ушаршье болодог һэн. Юуб гэхэдэ, тэжээлэй, овощиин культурануудай ряд хоорондын элдүүрилгэ, пар хахалалга богони болзорто үнгэргэгдэдэг байгаа. Энээнһээ хойшо ажалдамнай хубилалта болохонь. Хэрбээ техникэеэ зүбөөр ашаглаа һаа, бидэ МТС-тэ хүдэлдэгһөө үлүү түлөөһэ абаха байнабди.

МТС-үүдэй техникые колхозуудта худалдаха тухай КПСС-эй ЦК-гэй Пленумэй тогтоолые халуунаар һайшаагаад, манай бригадын олон механизаторнууд колхоздоо үлэхэ гэжэ шиидэнхэй.

Маанадай һанахада, колхозуудта механизаторнуудай гарантийна түлбэриие түрүүшын жэлнүүдтэ хуушан хэбээрнь үлөөгөө һаа зохистой. Саашадаа колхозой правлени механизаторнуудые ажаһуудалай таарамжатай зохид эрхэ байдалаар хангахын түлөө һаналаа табиха бэзэ. Урда жэлнүүдтэ колхозой правлени МТС-эй дирекци хоёр бэе бэедээ хаялсаад, полевой стан һайнаар заһабарилха, түхеэрхэ тухай анхаралаа ёһоор табидаггүй байгаа. Мүн колхозой правлени «таанар МТС-эй хүдэлмэришэд гээшэт» гээд, эдеэ хоол шанадаг хүниие томилдоггүй һэн. Тиигэжэ МТС колхоз хоёрой арсалдаһаар байтар, хабарай газарай хүдэлмэри үнгэршэдэг бэлэй.

Н. Тогтохоев.

Кяхта.

Борьёогой совхозой суута хонишон Балдан Самбуевич Дабаев. Нүхэр Дабаев нёдондо зуун хонин бүриһөө 141 хурьга абаһан аад, мүнөө жэлдэ 160 хурьга абаха хүсэлэнтэй. Энэ жэлдэ абаһан хурьгадынь һайнаар түлжэжэ байнхай.

М. Тимофеевэй фото.

Колхоз трактор, машина худалдан абана

Зэдын аймагай Борьёогой сомоной Сталинай нэрэмжэтэ колхоздо хамтын суглаан һаяхан болобо. Колхознигууд хүдөө ажахыгаа улам саашадань хүгжөөхэ, МТС-үүдые хубилгаха тухай КПСС-эй Центральна Комитедэй февральска Пленумэй тогтоол зүбшэн хэлсэжэ, ехэтэ һайшаагаа. Үгэ хэлэһэн олон нүхэд артелиингээ ажахын тон ехэ арга боломжын хүсэдөөр ашаглагдаагүй байһые тэмдэглэхэ зуураа, тэрэнэй гол шалтагаание элирүүлбэ. Тракторист Р. Санжиев, колхозой гэшүүд Д. Ванданов, Д. Цыренов гэгшэдэй шүүмжэлһэнэй ёһоор, колхозой поли дээрэ МТС колхоз хоёр хүдэлхэдөө, үгэеэ хүсэд ойлголсонгүй, ехэхэн бэрхэшээл тохёолдуулдаг байгаа. МТС-эй хүсэтэ техникэ бүтээсэ багатайгаар ашаглагдадаг бэлэй.

Тиихэдэ МТС-эй механизаторнууд, бидэ МТС-эй хүдэлмэришэдбди гээд, колхозой ажалда хайша хэрэгээр хандадаг ушар али олон үзэгдэдэг һэн. Колхознигуудай туха сүлөөгүй ажаллажа байхадань, харин МТС-эй механизаторнууд машина, техникээ, миин байлгаха гү, али өөрынгөө ажалда хэрэглэжэ, ехэнхидээ үйлсөөр хоёр тээшэнь гүйлгэдэг ушарнууд нэгэтэ бэшэ гарадаг байгаа гэжэ зоотехник Цыбикжапов, колхозник Бадмаев болон бусад тэмдэглэбэ. Механизаторнуудай МТС-тэшье, колхоздошье хүсэд мэдэлгүй байһаниинь мэдээжэ. Эдэ бүгэдэ таарамжагүй ябадал болюулагдажа, ажахын зэр зэмсэгүүдые колхозуудта худалдаха тухай партимнай тон шухала шиидхэбэри хаһа саг соо гаргаа. Тус колхозойхид суглаан дээрээ «ДТ-54» маркын 6 трактор, «Беларусь» маркын 2 трактор, мүн газарай хүрьһэ элдүүрилхэ бусад машинануудые, кукуруза, хартаабха тариха, хуряаха машинануудые абаха гэжэ шиидхээ. Мүн «С-6» 3, «С-4» маркын 4 комбайн абтаха юм.

Д. Цыремпилов.

★

Цыдып ЖАМБАЛОВ

Һаалиша хүбүүн

(Бадма баабайн хөөрөөнһөө)

Һагшадаһатай тэбшэ уруу үлын үлын,
Һанаа амархан эреэгшэ үнеэн маамарна.
Шандагар дэлэнгэйнь хүхэнүүды ээжэлүүлэч,
Шадамараар һаалишан шааяса һаана.
Дүтэлөөд ерэнэб һаалишанай хажуугаар,
Дүүхэй басаганшье бүри бэшэл даа,—
Хүнэгтэй һүеэ дүмүүхэнээр үргэһөөр,
Хүбүүн энеэбхилээд бодожо ерэбэл даа.
...Арбадахиие дүүргэһэн хүбүүе һайшаана,
Алишье талаараа тэгшэ хүн гэлсэнэд.
Хото хорёошье яб байса барижархидаг,
Хоорбо, тэргэшье заһадаг ха жэншэдгүй.

Бэрхэшээлнүүдһээ сухаринагүйбди

«Комсомолшууд, таанарые мал ажал хүлеэжэ байна!» — гэһэн уряа манай интернат-һургуулиин 10-дахи класс дүүргэхэеэ байһан һурагшадые ехэхэн бодолгото болгоо һэн. Тиин бүхы классаараа Хориин хонинной совхоздо ошожо, хүдэлмэрилхэ гэжэ шиидээ һэмди. Теэд эсэслэн шиидхэхэеэ би ехэ халажа, ядааб. Юундэб гэхэдэ, минии гэртэхин городто байдаг. Эжымни городой больницын врач. Бидэ һайн гэртэйбди. Гэртэхинһээ холо байжашье үзөөгүй байгааб.

Хүдөө ажахыһаа продуктнуудые бүри ехээр абажа, тэрэнэй хүн бүхэндэ хүртэсын талаар Америкын Холбоото Штадуудые хүсэхэ гэһэн түрэл Коммунистическэ партимнай уряал тэрэ үедэ бүхы орон доторнай зэдэлбэ. Энэ агууехэ хэрэгтэ бишье хабаадаха ёһотойб гэжэ шиидээ һэм.

Экзамен дүүрэжэ, болбосоролой аттестат абаад, түрэл һургуулиингаа, түрэлхидэйнгөө зүрхэ хүдэлгэмэ юрөөл үгыень һанаандаа хадуугаад, хүдэлмэрилхэ газартаа нүхэдтэеэ мордолсоо бэлэйб.

Зунай аагма халуунда үбһэ сабшаха, тармаха, бухал табиха ажал ехэ бэрхэтэй байгаа.

«Яахамни гээшэб? Гэртэхиндээ ошоһойб. Ажал хүндэшэг» гэжэ түрүүшээр һанаа бэлэйб. Теэд «комсомол» гэһэн үгэ бодолһоом гарадаггүй һэн. Иигэжэ бэрхэшээлтэй дайралдаха бүреэ ажалай дүршэлтэй боложо, эсэхэеэшье болёо һэм.

Уданшьегүй намтай суг ерэһэн Роман Ламатханов бидэ хоёрто хонишод болохыемнай дурадхаба. Бидэ зүбшөөбэбди. Дүрбэн зуугаад залуу хонидые манда даалгахадань, ехэ бэрхэтэй байгаа һэн. Дүршэлтэй хонишодһоо, мал ажалай мэргэжэлтэдһээ зүбшэл һуража, хонидоо һайнаар эдеэлүүлхэ, зүбөөр адуулха гэжэ оролдообди. Тииһээр байтар эдэ хонидыемнай «Эрдэм» совхоздо худалдажа, бидэндэ ондоо 120 эхэ хони даалгаа һэн.

Мүнөө 120 эхэ хониһоо 120 хурьга абаад байнабди. Фермын хүтэлбэрилэгшэд олон жэлдэ хонишоноор ажаллаһан Дэжид Самбуевае манай отарада хүдэлгөө. Тэрэнтэй зүбшэн, хонидоо һайнаар эдеэлүүлхэ, үдэр бүхэндэ 2 дахин уһалха, хурьгадай байрые сэбэр байлгаха гэжэ оролдонобди. 1958 ондо 100 эхэ хонин бүриһөө 140 хурьга абаад, гарза хоролгогүй түлжүүлхэ гэһэн социалистическэ уялга абаабди. Хониднай хоёрдохёо үрэжүүлэгдэнхэй. ВЛКСМ-эй 40 жэлэй ойе ажалай бэлэгээр угтахын тула абаһан уялгаяа заатагүй дүүргэхэ зорилготойбди.

Хоёр жэл сос хүдэлмэрилжэ, дүй дүршэлтэй болоод, дээдэ һургуулида һураха хүсэлэнтэй байнаб.

К. Ракшеева, Хориин совхозой 3-дахи фермын хонишон.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: республикын түрүү малшад: Сэлэнгын аймагай Карл Марксын нэрэмжэтэ колхозой хонишон **Даша Сабжаевич Дондуков,** Иволгын аймагай Сталинай нэрэмжэтэ колхозой һаалишан **Сэрэн Анчиковна Ёндонова,** Бичурын аймагай Ждановай нэрэмжэтэ колхозой һаалишан **Агапея Павловна Шиханова,** Хэжэнгын аймагай Сталинай нэрэмжэтэ колхозой хонишон **Сэнгэ Буданович Буянтуев.**

А. Мантаев, Л. Хайдуровай фотонууд.

УНШАГДАДАГ ЛЕКЦИНҮҮДЭЙ ШАНАРЫЕ УЛАМ ҺАЙЖАРУУЛАЯ

* * *

Научна болон политическэ эрдэм дэлгэрүүлхэ Бүхэсоюзна обществын гэшүүн В. П. Мефодьев «Уласхоорондын байдал тухай» лекци ашагта малтамал бэдэрдэг бүлэгэй хүдэлмэрилэгшэдэй дунда һаяхан уншаба.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: нүхэр Мефодьев (баруун гарһаа) лекциин һүүлдэ хүдэлмэришэдэй асуудалнуудта харюусажа байна.

И. Денисовэй фото.

Муугаар уншагдаһан нэгэ лекци тушаа

Бодото ажалтай ямаршье холбоогүй лекцинүүд зарим газарта уншагдадаг байна. «Советскэ һунгуули дэлхэй дээрэ эгээл демократическа һунгуули мүн» гэһэн лекциие Мухаршэбэрэй дунда һургуулиин багша нүхэр Зуева Мухаршэбэрэй Культурын байшанда уншаа. Лектор бэшэһэн саарһаяа 45 минута соо алгадгүй уншаа. Манай гүрэнэй һунгуулиин булюу һайн байһан тухай энэ лекци соонь яһала бии. Теэд лектор эдэ бүгэдые нютагай тоо баримтаар элирүүлэн харуулжа шадаагүй, харин хүнэй хашартар саарһа уншаад лэ орхёо.

Һунгуули тухай темээр лекци уншаһан аад, гүрэн түрын удхашанартай хүдэлмэри — һунгалтада бэлэдхэл тухай хэлээгүй. Энэ лекторэй лекци шагнаад байхада газетэ, журналһаа буулгаад уншаһан шэнги байна.

Саашань советскэ һунгуулиин ёһо гурим тухай хэлэхэдээ лектор Совет гүрэнэй дээдын засагта юрын хүнэй һунгагдадаг тушаа хэлээл һаань зүйтэй байха һэн.

Нүхэр Зуевагай лекцидэ тэрэ үдэр ехэнхидээ залуушуул байгаа һэн. Теэд тэдэнэй эрилтэ лектор хараадаа абаагүй. Юрэнхыдөө һонигүй лекциин болоһон дээрэһээ зал соо шууяатай, хүн ишэ тиишээ һундэлжэ байгаа. Иихэдэншье лектор һанаагаа зобоогүй.

Иимэ лекци хүндэ туһа хүргэхэгүй, харин лекцидэ хүн ерэхэ дурагүй болохоһоо бэшэ юумэ байхагүй. Нүхэр Зуева залуу лектор байна. Партиин айкомой пропаганда, агитациин таһаг энэ лектортэ туһаламжа үзүүлээгүй. Юрэнхыдөө КПСС-эй Мухаршэбэрэй айком лекци уншаха хэрэг мууса хүтэлбэрилнэ. Бэлдэгдэһэн лекци шалгагдадаггүй, зүбшэн хэлсэгдэдэггүй байна. Саашадаа партиин айком лекци уншалгые һайжаруулха бэзэ гэжэ найдахаар.

Б. Баймин.

Лекци олоор уншагдадаг болоо

СССР-эй Верховно Советдэй һунгалтада бэлэдхэхэ үедэ Усть-Баргажанай лекторнууд ехэ ажал хээ. Коммунист нүхэр Шелковников лекторнуудэй ажалые хүтэлбэрилдэг, жэлэй эхинһээ хойшо ажалшадай дунда олон лекци уншагдаа. Лекторнууд — дунда һургуулиин багша нүхэр Воронин, загаһанай пунктые даагша нүхэр Максимов, загаһанай комбинадай хүдэлмэришэдэй комитедэй түрүүлэгшэ нүхэр Вокин, пенсидэ гараһан багша нүхэр Жуков, нүхэр Дугаров болон бусад ажалшадай үмэнэ олон лекци уншаа.

Эндэхи лекторнуудэй бүлэг тусхай вечер эмхидхэдэг заншалтай. Эндэ түрүүн лекци уншаад, һүүлээрнь концерт харуулдаг байна. Иигэжэ эмхидхэхэдэнь олон хүн суглардаг болонхой.

Мүн Сувөөгэй лекторнуудэй бүлэг һайнаар хүдэлдэг. Эндэхи лекторнууд ажалшадай үмэнэ олон лекци уншаһан байна.

Партиин айкомой пропагандист нүхэр Романовай хүтэлбэрилдэг «Знани» обществын ниитэ-политическэ секци ехэ хүдэлмэри ябуулдаг юм. Лекторнууд нүхэр Мужанов, Эдинг гэгшэд олон лекци уншаа. Уншаһан лекциин олонхинь совет һунгуули тухай байгаа.

Энээнтэй хамта манай аймагта лекционно пропаганда үшөөл ехэ дутагдалтай гэжэ мэдэрхэ хэрэгтэй. Жэшээнь, дэлхэйн байгаали тухай лекци уншадаг секциие хүтэлбэрилэгшэ нүхэр Воробьев даалгагдаһан хэрэгтээ хайхарамжагүйгөөр хандадаг хүн. Мүн Хүнтэйн МТС-тэхи, Читкан тосхондохи лекторнуудэй бүлэгүүд һулаар хүдэлнэ. Хилганайн лекторнуудэй хүдэлмэри бүришье муу. Лекторнуудэй эндэхи бүлэг мүнөө жэлдэ нэгэшье лекци уншаадүй байһаар.

Обществын лекторнуудэй олон бүлэгүүд ехэ дутагдалтайгаар ажаллана. Обществын зарим гэшүүд лекци уншадаггүй. Гадна, ажал хүдэлмэри дээрэ — предприятинуудта, фермэнүүдтэ, бригадануудта сэхэ ошожо, лекци уншагдадаггүй байна.

СССР-эй Верховно Советэй һунгалтын үнгэрөөд байхада, лекторнуудэй гол зорилго юуб гэхэдэ, колхозой үйлэдбэриие саашадань хүгжөөхэ, машинно-тракторна станцинуудые хубилгаха тухай асуудалые зүбшэн хэлсэлгэдэ эдэбхитэйгээр хабаадалсаха, энэ асуудалаар лекци эмхидхэхэ ушартай болоно.

Х. Санжиев, «Знани» гэжэ аймагай обществын харюусалгата секретарь.

Эдэбхитэй агитатор

Үлэгшэнэй дунда һургуулиин багша Доржо Дембеевич Цыденов эрхим агитатор гэжэ тоологдодог. Энэ нүхэрэй участогынь колхозой центрһээ арбаад модоной тухай Баруун Дүтлүүр гэжэ газарта юм. Тэндэнь малай хоёр фермэ, мүн модо отолгшодой бригада бии. Нүхэр Цыденов өөрынгөө участогта недели бүри ошожо, тон ойлгосотойгоор, һонирхолтой хөөрэлдөө үнгэргэдэг. СССР-эй Верховно Советтэ һунгаха һунгуулиин Дүримые бүгэдэндэ хүсэд һайнаар ойлгуулаа һэн. Мүн һаяхан һургуулиин уранһайханай самодеятельностиин кружогой хүтэлбэрилэгшэ багша Ханда Дамдиновна Банеевратай хамтадаа кружогой гэшүүдтэй тусгаар концерт бэлэдхэжэ, малшад болон модошодто харуулһан байна. Тиимэһээ баруун дүтлүүрээрхин өөрынгөө эдэбхитэй агитатор Доржо Дембеевичые хододоо халуунаар хүлеэн угтадаг.

Л. Мункуев.

БМАССР-эй ВЕРХОВНО СОВЕДЭЙ ПРЕЗИДИУМЭЙ УКАЗ

Нүхэр В. И. Шатиловые Бурят-Монголой АССР-эй Верховно Советэй Президиумэй Хүндэлэлэй грамотаар шагнаха тухай

Бурят-Монголой зооветеринарна институдай марксизм-ленинизмын кафедрые даагша, түүхын наукын кандидат В. И. Шатиловай түрэһөөр 60 наһа гүйсэһэнтэй дашарамдуулан, мүн багшалха, шэнжэлгын, ниитэ-политическэ хүдэлмэри ябуулха хэрэгтэ габьятай байһыень тэмдэглэн, нүхэр Шатилов Василий Ивановичые Бурят-Монголой АССР-эй Верховно Советэй Президиумэй Хүндэлэлэй грамотаар шагнаха.

БМАССР-эй Верховно Советэй Президиумэй Түрүүлэгшэ Д. ЦЫРЕМПИЛОН,
БМАССР-эй Верховно Советэй Президиумэй Секретарь В. ОСТРОВСКАЯ.

Улан-Удэ, Советүүдэй Байшан.
1958 оной мартын 20.

Багшын 60 наһанай ой

Бурят-Монголой зооветинститудай марксизм-ленинизмын кафедрые даагша, түүхэ шэнжэлдэг эрдэмэй кандидат Василий Иванович Шатиловай 60 наһатай болоһоной, олониитын хэрэгтэ 40 жэл, шэнжэлхы ухаанай, багшын ажалда 25 жэл хүдэлһэнэйнь ой гүйсэбэ.

Василий Иванович Шатилов Псковско областиин Козюлино тосхондохи үгытэй тарияашанай бүлэдэ 1898 ондо түрэһэн юм.

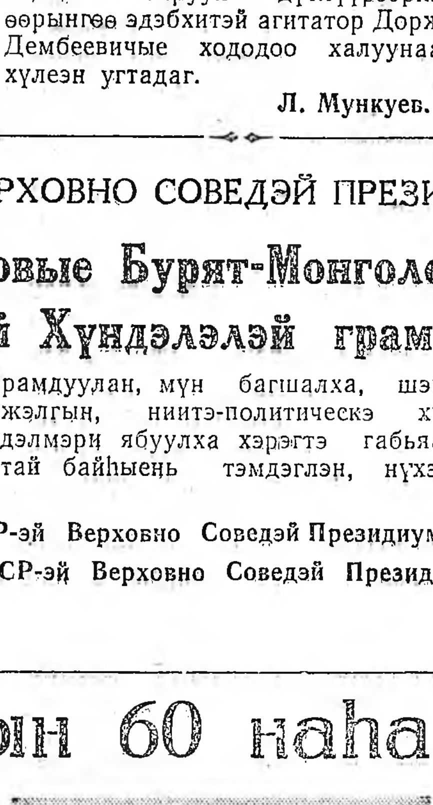

Арад зондоо эрхэ сүлөө олгохын түлөө ами наһаяа гамнангүй ябажа тэмсэһэн хуушанай большевигүүдэй нэгэн нүхэр Шатилов дэлхэйн нэгэдэхи дайнай үедэ Петроградай хүдэлмэришэдэй забастовкын хүдэлөөндэ үргэнөөр хабаадалсаһан байна. Февральда болоһон буржуазно-демократическа революцида, Агуухэ Октябриин социалис революцида мүн лэ эдэбхитэйгээр хабаадалсаһан байгаа.

Петроградта Совет засагай тогтоогдоходо Василий Иванович түрэл тосхондоо бусажа, үгытэйшүүлэй комитет эмхидхэлсэһэн, эдеэ хоолой продуктнуудые бэлэдхэлсэһэн байна.

Дотоодын, гадаадын дайсад залуу Совет гүрэниие үгы хэхэ зорилго табяад, интервенци хэжэ ороһон юм. Тэдэниие усадхахын тула Россин хүдэлмэришэд, таряашад нэгэн дуугаар жагсан бодоо һэн. Василий Иванович тиихэдэ улаан сэрэгтэ дураараа ороһон байгаа. 1919 оной эхин багта Коммунистическэ партиин гэшүүн болоод, саашадаа улаан сэрэгэй политическэ хүдэлмэридэ ябаа.

Граждан дайнай һүүлээр Ленинградта коммунистическэ университет, Н. К. Крупскаягай нэрэмжэтэ коммунистическэ академи, Улаан профессурын институт дүүргэһэн байна. Тэрэнэй удаа партийна хүдэлмэридэ—райкомой секретаряар, парткабинедые даагшаар, МТС-эй дэргэдэхи политотделэй начальнигаар хүдэлөө.

1939 онһоо хойшо нүхэр Шатилов Бурят-Монголой зооветинститудай марксизм-ленинизмын кафедрые даажа байнхай. Энэ хугасаа соо хэдэн зуун мэргэжэлтэдые бэлэдхэлсэжэ, оронойнгоо хүдөө ажахыда зорюулаа. Тэрэнэй шабинар багшадаа баяр баясхалан хүргэжэ байдаг.

В. И. Шатилов институтдаа ниитын хүдэлмэридэ эдэбхитэйгээр хабаадалсадаг, баян дүй дүршэлөө залуу нүхэдтөө хубаалдан үгэдэг байна.

Д. Бажеев.

КПСС-эй ЦЕНТРАЛЬНА КОМИТЕДТЭ, ССР СОЮЗАЙ МИНИСТРНҮҮДЭЙ СОВЕДТЭ

Хүүгэдэй янза бүриин гутал хубсаһа бүри олоор оёдог болохо, шанарыень һайжаруулха тухай

Хүүгэдэй янза бүриин гутал хубсаһа бүри олоор оёдог болохо, шанарыень һайжаруулха тухай асуудалые КПСС-эй Центральна Комитет, ССР Союзай Министрнүүдэй Совет хаража үзөө.

Байдалайнгаа улам һайжарха, соёл гэгээрэлэйнгээ дээшэлхэ тудам ажалшад үргэн хэрэглэлэй элдэб олон эд бараа бүри ехээр абадаг боложо байна. Промышленностиин, хүдөө ажахын амжалтатайгаар хүгжэһэнэй ашаар һүүлэй жэлнүүдтэ промышленна эд бараан нилээд ехээр бүтээн гаргагдана. Гэхэтэй хамта, зарим эд бараагаар хүн зоной хэрэглэмжые хүсэдөөр хангажа үшөөл шаданагүйбди. Илангаяа хүүгэдэй хэрэглэмжын зарим эд товар үшөөл дутамагаар наймаанда гаргагдана. Үхибүүдэй гутал, трикотажна хубсаһа хунар, элдэб наһанай үхибүүдтэ таарахаар хэмжээтэй, зохид үнгэ түхэлтэй костюм, плати, пальто магазинуудһаа оложо абахань заримдаа бэрхэтэй байдаг. Хүдөө нютагай үхибүүдэй үмдэхэ дулаан гутал, булгайр сабхи, спорт хэхэдээ үмдэхэ зунай гутал, хүүгэдэй хубсаһа оёхо тусхай бүдүүд багаар нэхэн гаргагдана. Хүүгэдтэ зорюулагдан бүтээгдэһэн олон эд бараанууд шанарынь муушаг байдаг дээрэһээ эд хэрэглэгшэдэй улам ургажа байгаа эрилтые хангажа шаданагүй.

Хүүгэдэй гутал хубсаһаар хүн зониие яахадаа иимэ бирагүйгөөр хангана бибди гэхэдэ, түүхэй эдэй үшөөл дуталдадаг, манай промышленностиин үйлэдбэриин арга боломжын багашаг байһанһаа гадна, энэ хэрэгтэ нютагай советскэ, ажахын олон органуудай, промышленна предприятинуудай хүтэлбэрилэгшэдэй зүтһөө хүсэд һайн анхарал үшөөл табигданагүй. СССР-эй Худалдаа наймаанай министерство, Центросоюз, тэдэнэй нютагай органууд хүүгэдэй хэрэглэхэ эд бараа хэды шэнээнээр гаргаха шухала байһые хангалтагүйгөөр шэнжэлэн мэдэдэг, хүүгэдтэ хэрэгтэй эд бараа бүри олоор гаргаха, шанарыень һайжаруулха тухай промышленностьда зохихо нүлөө үзүүлдэггүй байна.

Зоной хэрэглэмжые хүсэдөөр хангажа шадаха хэмжээтэйгээр хүүгэдэй гутал хубсаһа ойрын хоёр жэлэй турша соо оёжо гаргадаг болохо, зоной хэрэглэмжые хараада абан, тэдэнэй янза, түхэлыень олон болгохо, шанарыень һайжаруулха арга боломжо манай промышленностьда яһала бии гэжэ КПСС-эй ЦК, СССР-эй Министрнүүдэй Совет тоолоно.

КПСС-эй ЦК, СССР-эй Министрнүүдэй Совет иигэжэ тогтообо:

1. Хүүгэдэй гутал хубсаһа нилээд олоор оёжо гаргадаг болохо. 1958 ондо хүүгэдэй үмдэхэ арһан гутал 149,5 миллион паарһаа үсөөн бэшээр (1957 ондо бодотоор оёжо гаргагдаһанһаа 27,3 процентээр олон), бойтог—5,8 миллион паар, оймһо—310 миллион паар, трикотажна дотор хубсаһа—130 миллион хэһэг, трикотажна гадар хубсаһа—55 миллион хэһэг байхаар оёжо гаргаха, тэрэшэлэн түсэбөөр хараалагдаһанда орходоо нэгэ миллиард түхэригөөр ехэ хубсаһа хунар хүүгэдтэ зорюулан оёхо.

2. Союзна республикануудай Министрнүүдэй Советүүдые иигэжэ уялгалха:

хүн зоной хэрэглэмжые хүсэдөөр хангаха зорилгоор хүүгэдэй хубсаһа, трикотаж хубсаһа болон оймһо, тэрэшэлэн хүүгэдэй үмдэхэ арһан гутал саашадань ехээр оёдог болохые 1959 онһоо эхилэн түсэбүүдтээ хараалха;

хүүгэдэй гутал хубсаһа саашадаа бүри олоор оёдог болохын тулада 1958—1959 онуудта оёдолой 22, трикотажна 18, арһан гуталай 34 предприяти шэнээр бариха, һэльбэн заһаха хүдэлмэри түргэдхэжэ, шэнэ предприятинуудые ашаглалгада оруулха;

арһан гутал ойрын жэлнүүдтэ элбэгээр оёдог болохын тулада арһа олоор элдэн гаргахаар арһанай заводуудай хүсые ехэ болгохо хэмжээнүүдые абаха.

3. Оёдолой, трикотажна, арһан гуталай промышленностиин предприятинуудые бариха, хабсарха хүдэлмэридэ 195 миллион түхэриг 1958 ондо нэмэжэ һомолхо.

4. Хүүгэдэй хубсаһа хунарай шанар һайжаруулха, бүхэ, олон янзын болгохо, түхэлыень харуулһан модельнүүдые бэлдэхэ, тэрэшэлэн хүүгэдэй хубсаһа оёхо бүдэй сэсэг набша, зураг гэхэ мэтын гоёолтые һайжаруулха асуудал хаража үзэхыень союзна республикануудай Министрнүүдэй Советүүдтэ һанамжалан дурадхаха;

а) хүүгэдэй хубсаһа оёхыень оёдолой промышленностиин предприятинуудта үгэхын тулада хүүгэдэй хубсаһа оёхо бүдүүдые: сэсэгтүүлжэ, нэгэ үнгэтэйгөөр будаһан хилэн, «Снежинка» гэжэ хэмэл арһа, үһанда нэбтэрсэгүй бүд, нимгэншэг боб-рик, драп, хүүгэдэй пальто, костюм, плати оёхо элдэб олон янзын, элдэб сэсэгүүдтэй бүдүүдые 1958 оной тэнгэһээ хойшо бүри ехээр гаргадаг болохо. Хүүгэдэй пальто, костюм, плати оёхо химда сэнтэй шэнэ бүдүүдые, тэрэшэлэн хүүгэдэй хубсаһа хунар оёхо пумаажан, штапельна болон лён бүдүүдые сааша саашадаа нэхэн гаргадаг болохо, тэдэ бүдүүдээр хубсаһа оёжо эхилхэ;

б) хүүгэдтэ зорюулан будагдаагүй трикотажаар оёгдоһон хубсаһа, тэрэшэлэн оймһо оёходоо худалдаа наймаанай организацинуудай табидаг эрилтэнүүдые хүсэдөөр хангаха хэмжээнүүдые абаха. Гадар трикотаж хубсаһа оёходоо имагтал будамал нооһон лон нооһолиг утаһануу хэрэглэхэ. Хүүгэдэй трикотаж хубсаһа оёходоо ехэ дээ нооһон, нооһолиг аад, утаһа хэрэглэдэг болохо. Хүү оймһонуудай, мүн трикотажна дар хубсаһанай бүхэ байхын да хүбэнгэй болон нооһон капроново утаһатай холижо лэдэг болохо;

в) хүүгэдэй гутал зузаан аад, резинэ дабхарлагдаһан тайгаар оёхо, дарзагар бү оёһон гуталнуудайнгаа хон рыень арһаар зулаглаха. Һур лиин наһа гүйсөөгүй үхибүүдэй тал шеврет арһаар оёхыень хор Капроново утаһа холилсожо нэхэ зөөлэн байка бүдөөр дотор дулаан гуталнуудые оёдог бо сандали, сандалет, зунай ту спортивна гутал, тэрэшэлэн хү гэй хүүгэдтэ зорюулан бу сабхи болон ботинкануудые олоор оёхо. Һургуулиин наһ үхибүүдтэ арһан дотор ул бамбагар резинэ гадар улатай талнуудые олоор гаргадаг боло

г) зорюута тодолон олдоһон рикада гү, али тусхай цехтэ гэдэй хубсаһа хунар оёдог хын тулада 1958—1959 онуу оёдолой промышленностиин п приятинуудые тусхай мэргэж оруулха. Хүүгэдэй гутал хуб оёходо хэрэгтэй болодог элдэб жэ жожо хэрэгсэлнүүдые гаргадаг болохо, шанарыень жаруулха хэмжээнүүдые 1959 онуудта хараалжа, бэел хэ;

д) 1958—1959 онуудта хүүг гутал хубсаһа оёдог, хадх ателье, мастерскойнуудай тоо болгохо, тэрэшэлэн мүнөө бии һан мастерскойнуудай хүдэл һайжаруулха хэмжээнүүдые ха;

е) хүүгэдэй гутал хубсаһа һайнаар наймаалха, хүүгэдтэ рэгтэй зүйл худалдадаг тусхай газинуудай, промтоварна ма нуудтахи таһагуудай тоо олон гохо.

**

Хүүгэдэй гутал хубсаһаар зоной хэрэглэмжые хүсэдөөр гаха хэрэгэй ехэ удхашанар байһан дээрэһээ КПСС-эй СССР-эй Министрнүүдэй Совет даа тогтоогдоһон даалгабари дые заатагүй дүүргэхыень, хү дэй элдэб янзын хубсаһанай худалдаа найм да хаа хаанагүй б болохын тулада бүхы хэмжээ хыень союзна республикану компартинуудай ЦК-е, парт крайкомууд болон обкому республикануудай Министрн Советүүдые, ажалшадай деп дуудай областной, хизаарай С дүүдэй гүйсэдкомуудые уялга

Һунгагшадай суглаан дээрэ нүхэр Н. С. Хрущевой хэлэһэн үгэ ном боложо гараа

Москва городой һунгуулиин Калининска округой һунгагшадай суглаан дээрэ нүхэр Н. С. Хрущевой хэлэһэн үгые политическэ литература гаргадаг гүрэнэй хэблэл болгожо олоор гаргаа. (ТАСС)

Шубуу олоор үсхэбэрилжэ, ашаг олзо ехээр абадаг болоё

Колхоз, совхоз бүхэндэ зүбөөр, шадажа шубуу үсхэбэрилбэл, ажахын энэ һалбариһаа химда гаргашатайгаар нилээд ехэ ашаг олзо оруулагдахань мэдээжэ.

Жэшээлхэдэ, гахайн нэгэ поршоонхые 1 центнер шэгнүүртэй болгохын тулада 6—7 центнер таряа талханай зүйл эдюулжэ, 9—10 һарын туршада һайса шахаха хэрэгтэй. Тиихэдэ 40—50 галуу, нугаһанай дальбараа һураггүй бага гаргашатайгаар, оройдоол 3—4 центнер орооһо таряа эдюулжэ, 2—3 һара соо тэжээгээд үүсэлээ һаа, баһал нэгэ центнер эрхим шанартай шубуунай мяхан абтаха бшуу.

Шубуу үсхэбэрилгэдэ зохихо анхарал хандуулжа, энэ һалбариие зүбөөр эрхилдэг колхозууд ехэ олзо оруулдаг байна.

Мухаршэбэрэй аймагай олохон колхозууд тахяа, үһанай шубуу үсхэбэрилдэг болонхой. Тэдэнэй дундаһаа Ленинэй нэрэмжэтэ колхозой шубуунай фермэ тухай онсолон тэмдэглэмээр.

Ленинэй нэрэмжэтэ колхозойхид үнгэрэгшэ жэлдэ тахяа бүриһөө 98 үндэгэ, галуу, нугаһан бүриһөө 45—60 үндэгэ абажа, 77 центнер шубуунай мяха гүрэндөө тушааһан, худалдаһан байна. Тиигэжэ шубуу үсхэбэрилгэһөө 160-аад мянган түхэригэй олзо доход оруулаа.

Энэ колхозойхид шубуудайнгаа харууһалга, эдеэлүүлгэ зүбөөр эмхидхээд, мүн шубуунайнгаа фермэ таарамжатай зохид газарта, һайнаар түхеэрэнхэй. Үһанай шубуудые зундаа нуур, сөөрэмүүдээр элбэг, шубуунай шэмхэлхэ зөөлэн ногоотой, хорхой шумуулаар олон, намаглиг газарта байлгадаг. Эндэхид шубуудаа үбэлдөө үдэрэй 3 дахин тусхай рационоор эдеэлүүлдэг. Тэжээлэйнь рациондо олон зүйлэй холимол орооһо таряа, һагшадаһа, үбһэнэй, яһанай гурил, хэршэһэн хартаабха, морковь үгэхэһөө гадна, шубуудайнгаа байра соо дабһа, мел, извёстко, модоной хөө, хайр шулуу таһалгаряагүй байлгадаг заншалтай. Илангаяа үбэлдөө шубуудаа үдэрэй 3—4-һөө үсөөн бэшэ үһалдаг юм. Шубуудайнгаа байра хододоо хуурай, сэбэр байлгана. Үбэлдөө шубуудые газаа гаргахадаа саһагүй газараар ябуулдаг, һолоомо дэбдижэ үгэдэг байна.

Тиигэжэ шубуудайнгаа харууһалга, эдеэлүүлгэ зүбөөр эмхидхэдэг хадань, тахяануудынь эндэ бүхэли жэл соо үндэгэлнэ. Мүн эндэхи шубуушад жэл бүри дальбараануудые гарза хоролтогүйгөөр, һайнаар дэгжээнэ.

Колхозой түрүү шубуушад Е. А. Свинкина, Ф. И. Парфенова, Яковлева гэгшэд ажал хүдэлмэридөө үнэн сэхээр хандажа, түрүү арга хэрэглэдэг юм.

Мүн аймагай Калининай нэрэмжэтэ колхозойхид жэлһээ жэл шубуу үсхэбэрилгэһөө ашаг олзо ехээр абадаг болоо.

Гэбэшье, Мухаршэбэрэй олон колхозууд шубуу үсхэбэрилгэдэ хихо анхарал хандуулдаггүй, шубуунай харууһалга, эдеэлүүлгэ һайжаруулхын түлөө оролдодоггүй. Тиимэһээ ажахын энэ һалбари биратай олзо доход оруулнагүй, шубуудайнь тоо үсөөхэн. Галуу, нугаһадые зарим колхозуудай ороо шье үсхэбэрилдэггүйнь гэмшэлтэй.

«Үнэн», Кировэй нэрэмжэтэ колхозууд минил 600—700 тахяатай. Теэд тэдэнь жэлдээ арайхан 27—30 үндэгэ үгэдэг.

Шубуу үсөөнтэй, галуу нугаһа үсхэбэрилдэггүй колхозууд мүн жэлһээ эхилжэ инкубаторна станциһаа дальбараануудые олоор худалдан абаха, шубуудайнгаа харууһалга, эдеэлүүлгэ эрид һайжаруулха бэзэ гэжэ найдагдана. Аймагай колхоз бүхэн шубуу үсхэбэрилгые ажахынгаа олзо доходтой һалбаринуудай нэгэнинь болгохо аргатай.

А. Рещикова, Мухаршэбэрэй шубуу үсхэбэрилхэ инкубаторно станциин директор.

…урят хэлэ бэшэгэй асуудалнуудые зүбшэн хэлсэлгэ

Бурят хэлэ бэшэгэй зарим шухала асуудалнуудые зүбшэн хэлсэhэн зүблөөн дээрэ үгэ хэлэhэн зарим нүхэдэй hанамжанууд эндэ толилогдобо.

…он зохёолшо Х. Н. НАМСАРАЕВАЙ хэлэhэн үгэhөө

…нүүд!

…н хэлэн гээшэ тодо, hайхан, …зөөлэхэн хэлэн юм. Энэ хэ…шадаа болбосорхо, мандаха …тон урагшатай хэлэн гэжэ …шье хэлсэдэг. Бурядаар шал…ар, муугаар, hарюу мурюу …хада үбгэд хүгшэд ехэ ду… шоо үзэдэг байна.

…хэлэндээ этигэдэг, тэрэнээ …дэг, магтадаг хүнүүд эндэ …абди. Тиимэhээ бүгэдэ эдэб…эр суглаанда хабаадажа, …, бодожо ябаhан юумэеэ хүн …удалан хэлэхэ бэзэ гэжэ …аар.

…ай бурядай хэлэ бэшэг 30-аад …саанаhаа ехэ урагшатай хүг…лалта туйлажа ерээ. Хэлэ…ай ехээр хүгжэhэн ушар пар…правительствын оролдоhоной … Тэрэ үе соо ехэшье юумэн … Хэдэн грамматика, словарь…араа, хэды удаа үзэг hэлгэг…үүлэй hүүлдэ агуу ехэ ород … үзэг абаад, үндэhэн хэлэеэ …жэ байнабди. Мохоошье, …шье гуурhатай хүнүүд шада…, мүн hайнааршье бурят хэ…хүгжөөлсэхэ гэжэ оролдоо. …нгэ зөөришье гаргагдаа. Эдэ …оролдолго хооhоор хосороо…олон институт, олон багшанар …эгдээ, номууд олоор хэблэг… болоо.

…түрүүшын бурят граммати…рофессор Г. Цыбиков хуушан …оор бэшэhэн юм.

…үедэл ехэ юумэ бэшэжэ, …ондоо болохо, илгарха гэжэ …ушар гарадаг, иимэ нэгэ … үе байhан юм. Тэрэ үедэ … хэлэн хүндэгүй болоо hэн. …ндээшье хэрэггүй хэлэн, үхи… ород хэлэтэй болохонь гэл… болоо hэн.

…нь бурят хэлэеэ монгол хэ…лгоё, шада яда с-аагаар хэ…лсэдэг болобо. Бишье тиигэ…лэжэ туршаад үзэhэн хүм. Тэ… бурядаар дуугардаг хүниие … амитан, ородоор хэлэжэр…—барагшаг хүн гэжэ бододог … Муу хараал хэлэхэдээ ород …дэхэгүйшье hаа, ородоор ха… байгаа.

… ямар алдуу гарааб гэхэдэ, …са бурят театртай аад, ар…удыень арбан тээшэнь үлдэ…, нэгэ үе театргүй hуугаа … Теэд театрай айхабтар ехэ … шанартай байhаниинь хэндэ… ойлгосотой.

…т хэлые заhажа, ондоогоор …ые оролдодог ушар болоhон …эд арад зоной хэлые мушха…hажа болохогүй бшуу. Бурят …ээ хойно элдэб юумэ шагта… хэлэдэг болоо. «Комсомо…жэ байжа хэлэдэг hэн. Тэрэ …алаашыень би мүнөөшье хү… хэлэжэ шададаггүйб.

…рай сурталай бии болоходо, …шалган» болоо hэн. Зари… бэшэhэн юумэн зуража хаяг…, яажашье бэшэхэеэ мэдэхын … болоо. Хорон шүбгэ, хад…тэй уладууд тэрэ үедэ бидэ…өөрюулээ. Теэд арадай хэлэ…хүгжэлтые хэнэйшье тогтоожо …гүй байhаниинь ойлгосотой.

…өө энэ зүбшэн хэлсэлгэдэ …, Ленинградта hуудаг манай … эрээд байна. Тэдэнэр бу…лэеэ үргэлсэхэ, өөдэлүүлхэ … ехээр оролдодог. Тиибэшье … хэлэндээ hаналаа табиха…дна, тэдэмнай Улан-Үдэеэ бу… ерэхэгүй гээшэ гү гэжэ асуу…йнаб. Ерээ hаань, Академиин …л нээжэ болохо hэн. Ушарынь …эднай олон болоо ха юм. …ран кандидадууд бии.

… хэлэмнай ехээр баяжан… Теэд энэмнай эмхи гуримгүй. … хүбхышэтэр, эмхигүйгөөр …hан мүнгэн шэнги. Тэдэниие гурба гурбаар, таба табаар эмхил…хэ, алиниень банкда хааха, алиень хармаандаа хэхэ гэhэн шэнгеэр хэлэеэшье гуримтай болгохо ёhотой болообди.

Манай хэлэндэ хитад, түбэд үгэнүүд олон. Гортиг гэжэ түбэд үгэ ажалай үгэ болошонхой. Мүн ород үгэнүүд, тюураг узууртай үгэ олон. Гадна, манжа, монгол үгэнүүдшье ехэ олон гээшэ ааб даа. Энэ мэтээ эрдэмтэднай тооложо бүридхөө юм. Гэбэшье, словарьнуудтамнай жэжэ үгэнүүд ороогүй үлэшөө. Илангаяа юумэнэй дүрсэ маяг харуулhан, нэрэ үгэhэн, шоо үзэhэн үгэнүүд хэлэндэмнай угаа олон байха юм. Жэшээлбэл, мүлшэгэр, малжагар, жалжагар, пүршэгэнэхэ гэхэшэлэн захагүй олон байха юм даа. Тэдэниие оруулбал, үгымнай жаса зуу мянгаhаа үлүү гарахаар гэжэ hанахаар агша.

Ц. Б. Цыдендамбаевай статья тон саг соогоо маша зүбөөр бэшэгдэhэн статья гэхэ байнаб. Энээнhээ уламжалуулан хурса хурса хүбүүд, басагаднай hанамжаяа бэшээ. Энэнь ехэ туhа болоо. Энэ нэгэ хэды хоногой дүүеэгээр бү дүүргэел, энэ дүүеэн хүүеэн хэлэнэймнай түбхинэтэрнь хододоо үргэлжэлэг лэ гэжэ зальбархаар.

Газар нютагай холын шалтагаанаар хэлэмнай хоорондоо hэлгээтэй, илгаатай байгаа. Мүнөө хэлэмнай ехэ дүтэ болоо. Би hая Баргажан ошоходоо харахадамни, бүхы залуушуул сэбэр литературна хэлээр хэлэжэ байнал. Би тэрээндэнь ехэ баясааб. Элдэб нютагуудhаа ерэжэ, эндэ Улан-Үдэдэ хүдэлдэг залуу нүхэд, жэшээнь, Раднаев (НИИК), Петонов (Бургиз) болон бусад олон хүбүүд бурядаар hайнаар хэлэдэг болонхой. Тэдэнэй хэлэхыень шагнахада ойлгосотой, hонирхолтойшье, зохидшье байдаг.

Эдэ бүгэдэ нютаг нютагаймнай олон хэлэнэй бэе бэедээ дүтэрхы, адли, нэгэн түхэлтэй болоjо байhан тухайнь гэршэлнэ. Бүхы дэлхэйн арадуудай хэлэн хожомоо ошожо нэгэн болохо юм гэжэ хэлсэдэг ааб даа. Тиимэ hаань, манай нютаг нютагай хэлэнэй иигэжэ нэгэн болоjо байhаниинь гайхалгүй бшуу. Хожомоо алайр, сонгоол, баргажан гэхэ мэтээр илгархаяа болихобди гэжэ hанагшаб.

Нютагуудта элдэбээр хэлэгдэдэг үгэнүүдые, жэшээлхэдэ, Сэлэнгэдэ—бутархай мүнгэн, Кабанскда — үрөөлэ, Агада — жэжэ мүнгэн гэлсэдэг — эдэ мэтын илгаае багшанар hайн мэдэжэ, үхибүүдтээ хэлэжэ байха ёhотой. Нэгэ юумые олон ондоогоор нэрлэдэг, тэдэ нэрэнүүдые бултыень хэрэглэхэдэ яанаб. Энэнь уран зохёолшодто хэрэгтэйшье байха. Багшанар бурят ном ойлгоногүйбди гэдэг. Эдээнтэй хүдэлмэри хэхэ, эдэниие нютагуудта эльгээхэ хэрэгтэй. Гэгээрэлэй министерство энээн тушаа ехэ оролдолго гаргаха уялгатай.

Бурят хэлые ород грамматикын ёhоор хэрэглэхэ гэжэ оролдодог хүнүүд бии. Жэшээнь, нюдэнүүдээрээ хараха, гарнуудаараа бариха гэжэ бэшэдэг. Теэд иигэжэ хэншье хэлэдэггүй ха юм. Иигэжэ хэлэнэйнгээ доторой хуулиие эбдэhэнэй үлүү гэжэ hананаб. Үгы юумые ородоор хэлэхэ зэргэтэй гээшэ. Самолёт, автомобиль бурядта үгы хадань, тэдэниие худалаар нээрээ оршуулhанай хэрэггүй. Гэбэшье, эдэ абтаhан үгэнүүдээ бурядаар бэшэхэ, хойнонь элдэб юумэнүүдые шагтагалhанай хэрэггүй гэжэ hанагшаб.

Тиигээд лэ бурят хэлэеэ hайжаруулха, мүлихэ гээшэ бидэ бүгэдын нангин уялга болоно даа.

КПСС-эй обкомой секретарь …. О. ОЧИРОВАЙ хэлэhэн үгэhөө

… зүблөөн дээрэ болоhон зүб…хэлсэлгээр хэды тобшолол хэ…хүсэнэб.

…Иигэжэ сугларжа, шухала бо…и асуудалнуудые, тайлбарил… манай соёл культурын, түүхын, … гэхэ мэтэ шухала асуудал…ые зүбшэн хэлсэхэдэмнай ай…р ехэ туhатай, hайн hайхан … байна гэжэ үгэ хэлэhэн нү… бүгэдөөрөө тэмдэглэбэ. Би мүн … hанамжыень зүб гэжэ hана…

… хэлэмнай совет засагай … аргагүй ехээр урагшаа хүгжэ… мүнөө арад зондоо ехэ туhа …жэ байдаг хэлэн болонхой. Со… засагай үедэ манай хүүгэд тү…н хэлэн дээрээ hураха аргатай …нхой. Эдэ бүгэдэмнай манай …тиин анхарал оролдолго, аша …нь мүн байна. Үшөө 300 жэлэй … тэ бурят зоноймнай ород гү… hайн дураараа орожо ниилэ… хойшо манай бурят арад алишье талаар, тэрэ тоодо хэлэнэйшье талаар ород арадай зүгhөө айхабтар туhатай нүлөө үзэhэн, тиигэжэ соёл культура, хэлэеэ баяжуулhан, хүгжөөhэн байна гээшэ. Энэ хэндэшье элитэ. Мүнөө бурят зоной олонхинь хоёр хэлэн дээрэ хэлэдэг болонхой. Энэ ушар манай культурна ургалтын айхабтар ехэ амжалта мүн гээшэ. Теэд саашадаашье соёл культурымнай, хэлэ бэшэгэймнай дэбжэхэ, хүгжэхэ байhаниинь дамжаггүй.

Бурят хэлэнэй дүүргэдэг үүргэнь саг сагаараа хубилжа байдаг, ходоо нэгэн янза байжа болохогүй юм. Урдань манай бурят тосхонуудта 2—3 хүн лэ хуушан монгол хэлэ мэдэдэг байhан, тиимэhээнь тэдэнэр хэрэгээ бурят хэлэн дээрэ хүтэлдэг байhан юм. Мүнөө хаа хаанагүй эрдэмтэй, hургуулитай зон ехэ олон болоjо, хэрэг хүтэлэлгэ гол түлэб ород хэлэн дээрэ ябуулагдадаг болоо. Гадна, манай республикада элдэб олон яhатан hуудаг. Тэдээндэ ойлгосотой байхыень хаража, хэрэгээ мүн лэ ородоор хүтэлдэг, ородоор бэшэдэг гээшэбди. Промышленностьда бурят хэлэн багаар хэрэглэгдэнэ. Тиимэhээ бурят хэлэнэй дүүргэдэг үүргэнь урданайхида орходоо ондоо болоhониинь эдээн дээрэhээ харагдана. Эдэ бүхые заатагүй бурят хэлэн дээрээ ябуулха hэмди, хэрэг хүтэлэлгые ород дээрэ хэжэ байhамнай буруу гэжэ хэлэхын аргагүй. Юундэб гэхэдэ, түүхын ябадал иимэ, тэрэниие зорюута тогтоожо, хубилгажа болохогүй байна бшуу.

2. Бурят хэлэн зоной дунда ехэ хүндэгүй болоо, бурядууд байhан аад, ородоор хөөрэлдэдэг гэжэ эндэ хэлсэнэбди. Теэд, хүн зониие албадажа, хашажа хабшажа, баалажа, заабарилажа бурядаар хэлэдэг болгохо, мүн тиигэжэ бурят хэлэеэ нэбтэрүүлхэ болоо hаамнай, тон буруу ябадал гэжэ харагдаха байна. Hаяхан Улан-Үдын машина бүтээлгын завод дээрэ «Бурят-Монголой үнэн» газетэ муу тараагдана гээд, нэгэ иимэ хашалта хэhэн байба. «Огонек», «Крокодил», «Работница», «Здоровье» гэхэ мэтэ хүнэй ехээр уншадаг журналнуудые бурят хүнэй захяа hаань, тэрэниие заалhаа «Үнэн» газетэ захилса гэжэ уялгалха, «Үнэниие» абаагүй hаань, тэдэ журналнуудые үгэхэгүй гэhэн байба ха. Энэнь буруу бшуу. Иигэжэ хүниие хашажа, албадажа болохогүй. Мүн баhа бурят хүн хадаа заал hаа хүүгэдээ бурят hургуулида оруулаг гэжэ идхажа, баадхажа болохогүй байна.

3. Теэд бурят хэлэмнай hүүлэй үедэ үнэхөөрөө тоогдохоёо болижо, хүндэгүй болоjо байна. Гэбэшье, бурят хэлэнэй дүүргэдэг үүргэнь нилээд ехэ байха юм. Энэ хэлэн дээрэ ойлгуууламжын, хүмүүжүүлгын хүдэлмэри ябуулагдана, уран зохёолнууд бэшэгдэнэ, хүдөө ажахыда, гэр бүлэдэ хэрэглэгдэнэ, hургуулида заагдана. Тиимэhээ литературна хэлэ хүгжөөлгэдэ ушардаг дутагдалнуудые усадхажа, хэлэеэ нэбтэрүүлхэ зорилгоор партиин обком hүүлэй үедэ нилээд олон хэмжээ абаа юм. Бурят хэлэн дээрэ үдэр бүри гаража байдаг «Бурят-Монголой үнэн» газетын редакциин хүдэлмэри хаража үзөөд, дутагдалнуудыень элирүүлжэ, тэдэниие усадхаха хэмжээнүүдые хараалhан, мүн хэлыень hайжаруулха гэжэ шиидхэбэри абтаhан байна. Тусхайлбал, өөhэдынгөө уншагшадай hонирходог, тэдээндэ туhа болохо статьянуудые толилхо. Мүн оршуулга ехэшье, шанарынь муушье байгаа юм. Тиимэhээ оршуулгаяа багаар, тоб гэнгеэр, найруулан үгэдэг болохо гэжэ шиидхэгдээ. Тэрэшэлэн бусад олон хэмжээнүүд хараалагдаhан юм. Эдэ хэмжээнэй үрэнь мүнөө харагдажа байна янзатай.

Элдэб зүблөөндэ Улан-Үдэ ерэhэн зарим малшад юун тухай хэлсэжэ байhанаа hайса ойлгонгүй бусадаг байгаа. Тиимэhээ тэдэ ойлгодоггүй хүнүүдтэ тусхай оршуулга хэдэг болохо гэжэ шиидхэгдээ. Мүн партиин обком саашадаашье хэлэеэ нэбтэрүүлхэ, hайжаруулха талаар хэмжээ абаха байха.

4. Ямар ушарhаа бурят хэлэн ойлгогдоногүй гэжэ хөөрэлдөөн гаранаб? Нэгэдэхеэр, анханда бурядта нютаг хэлэн олон гэжэ суу тараhаhан юм. Ихэдэнь нэгэ ниитэ хэлэн үгы шэнгеэр hанагдаха, тэрэ олон диалектые үзөөдшье ялалйб гэжэ бодохо ябадалда энэнь хүргөө. Тиимэhээ бурят хэлэмнай нэгэ бүхэли, ниитэ, бүгэдэндэ ойлгосотой хэлэн гэжэ номнохо, шэнжэлхэ ёhотойбди. Хоёрдохёор, бурят хэлэнэй хүгжэлтые хаадаг нэгэ иимэ ушарнууд байдаг. Жэшээнь, Бургиз, зарим нютагай hайн hайн үгэнүүдэй дайралдахадань зуражархидаг заншалтай байгаа. Ушар иимэhээ бурят хэлэнэй баяжаха харгые үргөөр нээхэ, эндэ тэндэ хэрэглэгдэдэггүй гэжэ үгэдэ тохогдодог хорюулые болюулха шухала. Үшөө ямар ушар байнаб гэхэдэ, ондоо хэлэнhээ шэнэ үгэ абаха замые хааха, тэдэниие оруулхагүй гэжэ hэдэлгэ хэгдэдэг, тиигээд хэмэл үгэнүүд, үни галабай хэрэглэгдэхэеэ болижо, үнэхөөрөө мартагдашаhан үгэнүүд гаража ерэдэг. Жэшээнь, «шэнэ газар» гэхын орондо «бүтэн тунга газар» гэхэ гэhэн hанамжа бии. Теэд энээниие арад зомнай ойлгохо юм аал?

5. Оршуулгашан ехэ олон болоjо байна. Энэншье hайн гээшэ ааб даа. Зүгөөр оршуулагша гээшэ хоёр хэлэеэ hайн мэдэхэ, илангаяа ород хэлэеэ түрэлхи хэлэнhээ үлүүсэ мэдэхэ ёhотой. Оршуулгын муу байhан ушар манай хэлэнэй хүгжэлтэдэ тойбо hаад хэhэн шалтагаануудай нэгэн гэжэ тоолохоор. Тиимын тула оршуулга hайжаруулха тухай шангаар хэлсэхэ ёhотой болонобди.

Арбаад-хорёод жэлэй урда тээ нэгэ ехэ алдуу гаража, хүн зон ехээр сошордоhон байна. Тэрээнhээ хойшо национализм, нигилизм, шовинизм гээшэнүүдэй али нэгэндэнь тудана аа гүб гэжэ айха ябадал дайралдадаг. Тиимэhээ эндэмнай национализм үгы юм аа гү гэжэ айгаад, «Энхэ-Булат баатар» гэжэ hайхан опермнай нэгэ үедэ табигдахаяа болишоо hэн. Иигэжэ айха ябадалые усадхаха, арадайнгаа оюун бэлигые баяжуулха, hэргээхэ, hайжаруулха хэрэгтэй.

Гэхэтэй хамта, марксистско-ленинскэ идеологи аргагүй сэбэрээр, арюунаар сахигдаха ёhотой. Үнэхөөрөөшье элдэб нигилист, националист гээшэдэй гаража болохо аюул байха. Тэдэ бүгэдэдэ харгы үгэхэгүй, коммунистическэ үзэл сурталаа hайханаар абажа ябаха гээшэ манай эгээл шухала, арюун уялга, гол зорилгомнай мүн.

Мүнөө зүблөөн дээрэ хэлсэгдэhэн асуудалаар оруулагдаhан hайн дурадхалнуудые согсолхо, тобшолхо комисси байгуулагдахань. Обком, Совмин тэрэ комиссиин хүдэлмэриин дүнгые хаража үзөөд, хэрэгтэй hаань тусхай тогтоол, шиидхэбэри гаргаха гэжэ таанадые найдуулнаб.

Гол зорилгомнай юуб гэхэдэ, зэмээ бэе бэедээ тохолсохогүй, хэрэгтэй байгаа hаань шангаар шүүмжэлэлсэхэ, тиигээд бүгэдөөрөө нэгэн адляар, гар гараа барилсан ажаллаха хэрэгтэй. Арадайнгаа аша туhа, арюун хэрэгтэ, тэрэ тоодо хэлэ бэшэг хүгжөөлсэхэ хэрэгтэ хүн бүхэн хубитаяа оруулха ёhотой.

Ц. Б. ЦЫДЕНДАМБАЕВАЙ түгэсхэлэй үгэhөө

Манай Коммунистическэ партиин, советскэ правительствын зүгhөө арадай соёл культура, эрдэм гэгээрэл болон искусствые үдэрhөө үдэртэ хүгжөөжэ байhанайнь ашаар, хэлэ бэшэг тухай асуудалнуудые иимэ үргэнөөр, иимэ олоороо зүбшэн хэлсэжэ байнабди.

Хэдэн үдэрэй туршада болоhон энэ зүблөөн бурят хэлые, соёл культурын гол шухала асуудалнуудые саашадань зүбөөр, партиин политикада тааруугаар шиидхэхэ хэрэгтэмнай нилээд хүсэтэй түлхисэ болоjо үгэхэнь дамжаггүй.

Абтаhан үгэнүүд тушаа олон хүн олон ондоогоор хэлээ. Интернациональна фондодо ороhон гээд лэ, политическэ удхатай үгэ бүхэниие тэрэ зандань абаха гэhэн hанамжые буруушааанаб. Юундэб гэхэдэ, тэдэ үгэ бултадаа шахуу Европын арадуудай хэлэнhээ абтанхай байдаг. Харин Хитадай Арадай Республикада **социализм, коммунизм, демократизм** гэхэ мэтын политическэ удхатай үгэнүүдыешье хитад хэлэн дээрэ сэхэ оршуулжа, термин болгоhон байдаг. Ушар иимэhээ уласхоорондын терминүүдые бурядшалжа болохогүй гэhэн hанал үндэhэгүй болошоно.

Үни холоhоо хойшо бурят зондо ойлгосотой болоhон хитад, түбэд, монгол арадуудай хэлэнhээ шэлжэжэ ороhон үгэнүүдые абахада ямаршье аюул болохогүй, харин хэлэмнай баяжаха, бэшэхэдээ үгэ бэдэрхэеэ болихо таладамнай ехэл туhатай байха бэлэй. **Бараалхаха, морилхо, моторлохо** гэхэ жэшээнэй үгэнүүдые литературна хэлэндэ заатагүй оруулбал, ехэ hайн бэлэй. Юундэб гэхэдэ, иимэрхүү удхатай бурят үгын үсөөдэдэг шалтагаанhаа уламжалан, уран зохёол бэшэхэ, политическэ асуудалаар элдэб оршуулга хэхэдээ дайралдаhан лэ газартаа хэмэл үгэнүүдые гү, али ходол хэлэгдэдэг үгэнүүдые дабта—дабтаhаар, оршуулгаяа, зарим уран зохёолоо олондо ойлгогдосогүй, мохоо модохир болгожо байhамнай бидэ бүгэдэндэ мэдээжэ. Тэрээнhээ гадна, тиимэрхүү үгэнүүд мэдүүлэлэй удхые угаа ураар дүрсэлэн харуулдаг гэхэ гү, али образно болгодог юм. Жэшээнь, Энэдхэгэй премьер-министр Джавахарлал Неру **морилоо**, тэрэниие бараалхаа, тэрэ тиимэ дансада гараа **моторлоо** гэхэ мэтээр оршуулгада хэрэглээ hаа, уншахада хайр жажалжа байhан шэнги хажар оршуулгые тодо, образно болгонол! Тобшолон хэлэхэдэ, зүүн зүгэй арадуудай хэлэнhээ бурят болгон абтаhан үгэнүүдые хэлэнэйнгээ баялигта нэмэхэдээ, бидэнэр мэдүүлэлэй удхые найруулан бэшэхэ, зураглан харуулха талаар нилээд ехэ амжалта туйлахабди гэжэ олонхи нүхэдэй хэлэhые дэмжэнэб.

Профессор Г. Д. Санжеевэй инверсиие уран зохёолдо хэрэглэжэ байхада бурят хэлэндэ тойбо тодхор болохогүй гэhэн hаналтай эбсэнэгүйб. Юундэб гэхэдэ, ород хэлэмнай үни холоhоо хойшо тогтомол грамматикатай, олон миллион тоото арадай хэлэн байхаhаа гадна, гүрэнэй хэлэн болоhон туладаа батажанги, үгын hуури hэлгүүлхэдэ удхань бэлээр эбдэрхэгүй, харин буруугаар инверси хэрэглэhэн уран зохёолшо агуу ехэ хэлэнэй нүлөөн дороhоо гаража, элдэбээр аашалжа шадахагүй бшуу. Манай бурят хэлэнэй илбарай үнжэгэн, инверсиин ая даахагүй байhан дээрэhээнь зарим поэдэй бэшэhэн шүлэгүүд ажалшан арадта ойлгосогүй байдагыень бидэ бүгэдэ hайн мэдэнэбди. Зарим нэгэн поэдүүд инверси элбэгээр хэрэглэн шүлэг бэшэхэдээ, арад зоной ойлгохо талые харадаггүй, бурят хэлэндэ тойбо тодхор татана гэхээр.

Гэгээрэлэй министр И. В. Баранников соёлые шэнжэлхэ институт бурят hургуулинуудта грамматика зохёожо үгөөгүй гэжэ хэлээ. Тэрэнь тиимэ бэшэ юм. Гэгээрэлэй министр хүн аад лэ, бурят hургуулинуудта хэнэй анхан зохёоhон грамматикые дагуулжа, үхибүүдтэ ном заадаг байhые мэдээгүйнь эшэгүүритэй бэшэ аал? Бурядай түрүүшын профессор Г. Ц. Цыбиков, профессор Г. Д. Санжеев гэгшэдэй зохёоhон грамматиканууд саг сагтаа hургуулида үзэхэ грамматикын эшэ үндэhэн болоhониинь элитэ.

Арад зониие бурят хэлэ заабол үзэгты, шудалагты гэжэ баалажа болохогүй. Арад зон хэлэеэ хүгжөөжэ, баяжуулжал байhаар. Харин бурят хэлые арад зоной дунда бүри нэбтэрүүлхэ уялгатай национальна интеллигенциие бурят хэлэеэ шудалхыень баадхажашье болохо гэжэ hананаб. Бурят хэлэеэ мууса хэрэглэдэг болоhон дээрэhээ агитаци, пропагандын ажалда элдэб hаад ушардаг байгаа юм. Хэдэн олон бурядай тон олонхидоо гү, али бултадаа бурят хүнүүдэй байhаар байтар суглаагаа ород хэлэн дээрэ хэхэдэ, олон үбгэд, хүгшэд ород хэлэ мууса мэдэдэг хүнүүд суглаанда хэлсэhэн асуудал ойлгожо ядашана.

Бидэнэр—багшанар, хэблэлэй хүдэлмэрилэгшэд, эрдэмтэд, партийна болон советскэ органуудай хүдэлмэрилэгшэд хүдөө нютаг, аймагуудаар гаража, арад зонтоёо уулзажа, тэдэнэй hанамжа дурадхалнуудые мэдэхэ, тэдэнэй хабаадалгатайгаар үндэhэн хэлэеэ хүгжөөхэ, үндэhэн хэлэн дээрээ ямар хэрэг эрхилжэ болохо тухай хэлсэhэн хойноо тусхай шиидхэбэри гаргахада зүйтэй гэжэ hанагдана.

Уран зохёолшо Х. Н. Намсараев забhарлалгын үедэ зүблөөндэ хабаадагшадтай хөөрэлдэжэ байна. **А. Мантаевай** фото.

Зүблөөнэй шиидхэбэри

Бурят-Монголой Соёлые шэнжэлхэ институт СССР-эй Наукануудай академиин хэлэ бэшэгэй институдтай, «Бурят-Монголой үнэн» газетын редакцитай, БМАССР-эй Гэгээрэлэй болон Культурын министерствотэй хамта научна хүдэлмэрилэгшэдэй, хэблэлэй, соёл культурын хүдэлмэрилэгшэдэй, олониитын түлөөлэгшэдэй зүблөө зарлажа, бурят хэлэ бэшэгэй зарим шухала асуудалнуудые зүбшэн хэлсэбэ. Тиихэдээ ленинскэ национальна политикые бэелүүлhэнэй, Коммунистическэ партиин, Советскэ правительствын саг үргэлжэ анхарал оролдолго гаргажа байдагай ашаар соёл культураяа хүгжөөхэ хэрэгтээ бурят араднай ехэ амжалта туйлаа гэжэ тэмдэглээ.

Энэ юун дээрэhээ харагданаб гэхэдэ, жэшээнь, литература, искусствомнай, литературна бурят хэлэмнай хүгжөө, тэрэшэлэн бурядууд агуу ехэ ород хэлые шудалжа хэрэглэдэг болоо. Ород хэлэ шудалангүйгөөр соёл культураяа хүгжөөжэ шадахагүйбди гэжэ бурядууд hайн мэдэнэ.

Гэхэтэй хамта, хэлэ бэшэг хүгжөөхэ талаар хэдэн олон шиидхэгдээгүй асуудалнууд бии, манай арадай соёл культура, искусство саашадань хүгжөөхэ, ажалша арадай дунда ойлгуууламжын, хүмүүжүүлгын хүдэлмэри ябуулха гэхэдэ тэдэ hаад тойбо татадаг байна гэжэ зүблөөн тэмдэглэбэ.

Зүблөөн **иигэжэ тогтоогоо:**

1. Бурят литературна хэлэеэ саашань шэнжэлхэ, нэбтэрүүлхэ хэрэгтэ ехээр анхарал хандуулдаг болохыень Соёлые шэнжэлхэ институдта, Гэгээрэлэй министерстводэ, Культурын министерстводэ, Д. Банзаровай нэрэмжэтэ багшанарай институдта, республиканска газетын редакцинуудта, хэблэлдэ, уран hайханай организацинуудта дурадхаха.

2. Зүблөөн дээрэ, мүн «Бурят-Монголой үнэн» газетын хуудаhануудта бурят хэлэ бэшэгэй зарим шухала асуудалаар зүбшэн хэлсэлгын үедэ оруулагдаhан дурадхалнуудые согсолжо үзэхын тулада иимэ хүнүүдhээ республиканска комисси байгуулха:

Д. Д. Амоголонов — Багшанарай институдай бурят хэлэ бэшэгэй кафедрые даагша,

Н. Г. Балдано—БМАССР-эй Уран зохёолшодой союзай правлениин түрүүлэгшэ.

И. В. Баранников—БМАССР-эй Гэгээрэлэй министр,

И. Д. Бураев — Соёлые шэнжэлхэ институдай научна хүдэлмэрилэгшэ (комиссиин секретарь),

Ц. Д. Ж. Дамдинжапов —Радиодамжуулгын, телевидениин комитедэй ахалагша редактор,

Д. Ж. Жалсабон—БМАССР-эй Культурын министр,

Д. Д. Лубсанов—Соёлые шэнжэлхэ институдай директор,

П. Н. Матханов—Багшанарай институдай директор,

Х. Н. Намсараев—уран зохёолшо,

Б. А. Очиров—Номой хэблэлэй директор,

Ц. О. Очиров — партиин обкомой секретарь.

Г. Д. Санжеев—профессор,

Р. С. Сафронов — БМАССР-эй Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшын орлогшо,

Ц. С. Сультимов—багша,

Ц. Ц. Цибудеев—«Бурят-Монголой үнэн» газетын редактор,

Ц. Б. Цыдендамбаев — Соёлые шэнжэлхэ институдай хэлэ бэшэгэй секторые даагша (комиссиин түрүүлэгшэ),

Г. Ц. Цыдынжапов—оперо, баледэй театрын ахалагша режиссер,

Д. Ц. Цыремпилон — БМАССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй Түрүүлэгшэ,

Ц. Г. Шагжин — Бурят драмын театрын ахалагша режиссер.

3. Комисиин оруулха дурадхалчуудые, тэрэшэлэн hургуулинуудта, техникумүүдтэ, Д. Банзаровай нэрэмжэтэ багшанарай институдта, бурят хэлэ заалгые hайжаруулха, ехэ наhатаниие түрэлхи бурят хэлэндэнь hургаха хэрэгые hайжаруулха, республика дотор бурят хэлэн дээрэ ойлгуууламжын, гэгээрэлэй, хүмүүжүүлгын хүдэлмэри хэхэ ябадалые мүн лэ hайжаруулха талаар хэмжээнүүдые хаража үзэхыень КПСС-эй обкомые, БМАССР-эй Министрнүүдэй Соведые гуйха.

Шэлэй заводой хүгжэлтэ

«Аажамаар урдаһан Сэлэнгын» баруун бэеэр Улан-Удэдэ дүтэлхэдэ, шэлэй заводой хоолойнууд холоһоо харагдадаг. Энэ завод республикымнай промышленностиин түрүү предприятинуудай нэгэн болоһоор үнинэй. Олон тоото хүдэлмэришэдынь продукци үйлэдбэрилхэ гүрэнэй түсэбые саг болзор соонь дүүргэхын тулада оролдосотой ажалай эршэ зориг бадаруулжа байдаг.

Энэ заводой шэл хайлуулан шудхагшад жэл бүхэндэ хэдэн зуу мянган дүрбэлжэн метр шэл арадайнгаа ажахыда үгэнэ. Заводой хүдэлмэришэд, инженерно-техническэ хүдэлмэрилэгшэд үйлэдбэридөө техническэ шэнэ дэбжэлтэ туйлаха, ажалай бүтээсые дээшэлүүлхэ талаар горьтой амжалта туйлаа. Жэшээнь, 1954 ондо дүрбэ миллион шахуу дүрбэлжэн метр шэл үйлэдбэрилөө һаа, 1957 ондо 6 миллион хүрэтэр дээшэлүүлһэн байна.

Жэл ерэхэ бүри завод бүтээсэ ехэтэй шэнэ техникээр хангагдана. Тиин продукциин шанар улам һайжарна. Дунда зэргээр абахада, жэл соо үйлэдбэрилһэн продукциинь 92,7 процент 1-дэхи, 2-дохи сортоор тушаагдадаг болонхой. 1954 ондо пеэшэнэйнь талмайн дүрбэлжэн метр бүриһөө 467 килограмм шэл абтаа һаань, үнгэрэгшэ жэлдэ тэрэнь 633 килограмм хүрэтэр дээшэлһэн байна. Энэ баримта заводой коллективэй ажалайнгаа бүтээсые дээшэлүүлхын түлөө ехээр оролдоһыень элеэр харуулна.

Заводой урган хүгжэхэтэй хамта, хүдэлмэришэдэйнь дунда мэргэжэл һайнтай хүнүүд улам олошороо. Алдар солотой болоһон мастернууд нүхэд Ступаков, Хлызов, Козулин гэгшэд эршэтэ ажалай үльгэр жэшээ харуулжа байдаг.

Шэлэй заводойхид продукци үйлэдбэрилхэ түрүүшын кварталай түсэбые амжалтатайгаар дүүргэжэ байна.

В. Попов.

Эрдэмтэдтэй уулзаба

Доржи Банзаровай нэрэмжэтэ Бурят-Монголой багшанарай институдай багшанар болон студентнэр Москва, Ленинградһаа ерэһэн бурят эрдэмтэдтэй уржа үдэшэ уулзаба.

Уулзалга дээрэ хэлэ бэшэг шэнжэлдэг эрдэмэй доктор, профессор Г. Д. Санжеев «Зүүн зүгэй оронуудые шэнжэлдэг эрдэм тухай», хэлэ шэнжэлдэг эрдэмэй доктор, профессор Т. А. Бертагаев «Совет хэлэ бэшэг шэнжэлдэг эрдэмэй мүнөө үеын байдал», Ленинградай гүрэнэй университедэй монгол хэлэ бэшэгэй кафедрые даагша, доцент Д. А. Алексеев «Ленинградай университедтэ монгол хэлэ бэшэг заалга тухай» гэһэн мэдээсэлнүүдые хээ.

Тэдэниие институдай багшанар, студентнэр һонирхон шагнаһан, ажалдаа шэнэ амжалтануудые туйлахыень эрдэмтэдтэ хүсэһэн байна.

Н. Дугаров.

Культурын ёһото гуламта

Ород гэжэ нютагай библиотекэ Хэжэнгын аймагай Энгельсын нэрэмжэтэ колхозой гэшүүдэй культурын ёһото гуламта болонхой. Библиотекэ соонь һаруул, дулаан. Колхозой ажахын хүгжэлтые харуулһан диаграмма, плакадууд, түрүүшүүлэй зурагууд ханаар таатай зохидоор үлгөөтэй байдаг. Мүн шэнэ номуудай, уншахые һайшаан дурадхаһан номуудай список бии.

Библиотекын уншагшадай тоо жэл ерэхэ тудам олошоржо, мүнөө 200 гаран хүн болоо. Мүн холын гүүртэнүүдэй малшадта зорюулагдан, 4 нүүдэл библиотекэ эмхидхэгдээд, һэлгэлдүүлэн эльгээгдэжэ байдаг.

Хонишон Михаил Утесов эдэбхитэй уншагшадай нэгэниинь юм. Үнгэрэгшэ жэлдэ энэ нүхэр 100 гаран ном библиотекэһээ абажа уншаа. Энэ жэлдэ Пушкинай, Толстойн, Джек Лондоной зохёолнуудые, мүн политическэ олохон ном уншаһан байна. Тэрэшэлэн 80 наһатай Шойбон Шойжонов, гахайшан Александр Иванов, модошо дархан Василий Прохоров, хонишон Цыремжит Цырендоржиева гэгшэд номуудые ехэ һонирходог болоо.

Библиотекые даагша Мария Бороева өөрынгөө ажалда ехэ дуратай, ажалшадай соёл культурада номой ямар аша туһатай байһан тухайнь малшадта хөөрэжэ үгэдэг байна.

А. Шулунов.

Зүрхэтэй, аймхай амитад тухай

(Натуралистын тэмдэглэл)

Онтохон, үльгэр, баснинуудта хэлэгдэдэгэй ёһоор арсалан, эреэн гүрөөһэн зүрхэтэй, элжэгэн тэнэг, гахай һаларай, шандаган аймхай амитад гэжэ хүн зондо ойлгогдодог.

Нэгэтэ Москвагай зоопарк соо заахан эшэгэн эхээ бэдэржэ ябаһаар, эреэн гүрөөһэнүүдэй байдаг хашаа руу орошоо гэхэ. Эндэ байһан эреэн гүрөөһэнүүд урдань иимэ амитаниие хаража үзөөгүй дээрэһээ ехэ айжа, булан руу шэглээд, бэеэ аршалхаар зэһэбэ. Тэнэг эшэгэхэнэй һанаа амархан сэхэ тэдээн тээшэ ошоходонь, арьяатанууд айһандаа нюдөө шаб яняад, эрхирэлдэн, һабарнуудаараа туда боли нэшэсэгээн байтараа эшэгые дайран алажархёо һэн гэхэ. Суута эреэн гүрөөһэнүүд иигэжэ нэрээ хухараа бэлэй.

Арад зоной хошон үгэ болошоһон «тэнэг элжэгэн» тухай. Боргооһо, батаганаанай бэедэнь һуужа хазахада, элжэгэн һүүлээрээ шэрбэн, тэдэниие үргөөдэг. Гэбэшье, нэгэ һонирхолтой ушар болоо һэн. Тоомгүй хүбүүхэн шалза абажа ерээд, элжэгэнэй нюрган дээрэ табижархиба. Шалзын үрбэгэнүүлхэдэ элжэгэн тэсэжэ ядаһандаа, тэһэ дараха хүсэлэнтэйгөөр хүлбэржэ ороо бэлэй. Тиин энээгээр дашуурһан хүбүүхэн баһа тиимэ шалза бариад, элжэгэнэй нюрганда дахяад табихаяа аалихан маряаба гэхэ. Хүбүүн тээшэ дурагүйгөөр хилайжа байһан элжэгэн гэнтэ урдаһаань гүйжэ ошоод, үдьхэлжэ ороо бэлэй. Иихэдээ элжэгэн тэнэг гээшэ гү?

«Шандаган шэнги аймхай» гэжэ хүн юрын нохойн намнаа һаа, тэрэ хүсэ шадалаа гамнажа, гэдэргээ харад гэжэ, амаран татажа зугададаг. Нэгэтэ бэлшэжэ ябаһан морин обёоронгүй, хэбтэжэ байһан шандаганда дүтэлхэдэнь, тэрэнь хушууень һабардажархёо. Теэд, моринной залд гээд үргэхэдэ, мүнөөхи шандаган һанаа амархан хэбтэридээ үлөө һэн.

Мяхаша олохон шубууд шандаганай һабарһаа үхэлөө олодог байна. Бүргэдэй шандаганда

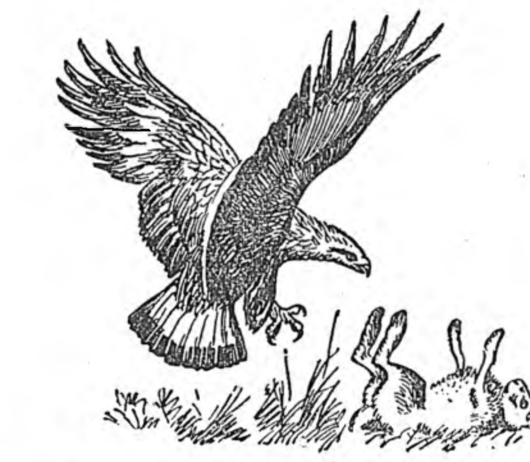

зоной дунда хэлсэдэг. Теэд энэ амитамнай үнэн дээрээ ехэ зүрхэтэй юм. Бэеэ аршалха гансал аргатай — хурдаар гүйдэг хадаа тэрэ абаһаар лэ зугададаг заншалтай. Гэбэшье, шандаган заримдаа нюдэ балай зугададаггүй юм. Гансал аргагүй байдалда ороходоо, тон хурданаар гүйдэг. Хурдан бэшэ добтолходо, заримдаа зугададаггүй, харин өөдөө хаража хэбтээд, ерэжэ ябаһан бүргэдые угтадаг байна. Тэрэнэй дүтэлхэтэй зэргэ хойто хүлөөрөө гэдэһыень шуу һабардажа, доторыень гаргажархидаг гэжэ ангуушад хэлсэдэг. Шандаган иихэдээ яһала зүрхэтэй ангуудай нэгэн болоно ха.

ХИЛЫН СААНАҺАА

Сири. Латаки портдо. ТАСС-эй фото

Монголой Арадай-революционно партиин XIII съезд үргэлжэлһөөр

УЛАН-БАТОР, мартын 20. (ТАСС). Монголой Арадай-революционно партиин XIII съезд дүрбэдэхи үдэрөө боложо байна.

Мартын 20-до МНРП-гэй ЦК-гэй тоосоото элидхэлые, Шалгалтын центральна комиссиин элидхэлые зүбшэн хэлсэлгэ дүүрэе. Съездын делегадууд тоосоото үе соо партиин ЦК-гэй ябуулһан ажал хэрэгые, баримталһан политическэ хараа шугамыень нэгэн һаналаар һайшаагаа.

1958—1960 онуудта МНР-эй арадай ажахые, соёл культурыень хүгжөөхэ гурбан жэлэй түсэб тушаа Монголой Арадай-революционно партиин XIII съездын директивэнүүд тухай элидхэл МНР-эй Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшэ Ю. Цеденбал мартын 20-до үдэшын заседани дээрэ хээ. Монголой Арадай Республика хоёрдохи табанжэлэй түсэбые амжалтатайгаар дүүргээд, социализм байгуулха замдаа нилээд урагшаа дабшаа гэжэ тэрэ тэмдэглэбэ. Хоёрдохи табанжэлэй түсэб тушаа партиин XII съездын директивэнүүд дүүргэгдэһэн, мүн зарим талаар үлүүлэн дүүргэгдэһэн байна.

Хоёрдохи табанжэлэй турша соо малай ниитэ тоо толгой 545 мянгаар олошороо. Тарилгын талмай 50,8 процентээр, тэрэ тоодо гүрэнэй ажахынуудта—2,4 дахин, хүдөө ажахын нэгэдэлнүүдтэ—8,8 дахин ехэ болоо. Гэбэшье, малай тоо толгойе олошоруулха ниитэ түсэб дүүргэгдээгүй.

Промышленностиин талаар хоёрдохи табанжэлэй түсэбэй даалгабари бухы дээрээ дүүргэгдээ. Ажалай бүтээсэ 40,6 процентээр дээшэлбэ. Советскэ Союзай, Хитадай Арадай Республикын зүгһөө мүнгэ зөөреэр, машина техникээр туһаламжа үзүүлэгдэһэнэй ашаар олон шэнэ предприяти баригдаа.

Хоёрдохи табанжэлэй туршада арад зоной байдал бүри һайжараа. Ажалшадай бодото олзонь 1952 онойхидо орходоо 1957 ондо 70 процентээр ехэ болоо, тиихэдэ хүдэлмэришэд, алба хаагшадай бодото салин 40 процентээр нэмэһэн байна.

Мүн арад зоноо гэгээрүүлхэ, элүүрыень хамгаалха, наука, культура хүгжөөхэ хэрэгтэ республика нилээд ехэ амжалта туйлаа.

Ороной үйлэдбэриин хүсэнүүдые шэнэ ехээр дэбжээхэ, хүдөө ажахыгаа социалистическэ ёһоор бүри түргэнөөр хубилгаха, ажалшадай байдалые һайжаруулха гээшэ МНР-эй арадай ажахые, соёл культурые хүгжөөхэ гурбан жэлэй түсэбэй гол зорилго болоно.

1960 он болотор республикын малай тоо 25 миллион хүрэхэ ёһотой. Энэнь 1957 онойхитой сасуулбал 7,2 процентээр ехэ. 1960 оной эсэс болотор тракторнуудай (15 хүсэндэ оруулхада) тоо 3,2 дахин олошорхо, комбайнуудай тоо 3,3 дахин, тракторай косилкын тоо 4 дахин олошорхо байна. Эдэ хэмжээ-ябуулганууд онсо ехэ удхашанартай, юундэб гэхэдэ, орон дотор хүдэлмэриин хүсэн ехээр дуталдана. 150 хүдөө ажахын нэгэдэл һуурижанхай байдалтай болохо. Феодализмын үедэл нүүжэ ябахаяа болихо гэһэн зорилго табигдана. Мүнөө олон нэгэдэлнүүд центральна буусадаа һургуулитай, клубтай, байрын гэрнүүдтэй, эмнэлгын, ветеринарна пунктнуудтай болонхой.

Гурбан жэлэй түсэбэй ёһоор, промышленностиин бүтээдэг продукциин ниитэ хэмжээ тухайлхада 52 процентээр ехэ болохо ёһотой. Электроэнерги абалга тухайлхада 20 процентээр, нүүрһэ абалга хоёр үлүүтэй дахин ехэ болохо байна.

Суданай һая һунгагдаһан парламент нээгдэбэ

ХАРТУМ, мартын 20. (ТАСС). Суданай һая һунгагдаһан парламентын сесси мартын 20-до нээгдээ. Мүнөөнэй премьер-министр Абдулла Халим түлөөлэгшэдэй палатын түрүүшын заседани дээрэ дахин премьер-министрээр һунгагдаа.

Залуу уран зохёолшодто туһаламжа

ШҮЛЭГ СООХИ ДҮРЭ ТҮХЭЛ ТУХАЙ

Шүлэг гээшэ поэдэй сэдьхэлэйнь дэбэрхэдэ, тэрэнэй ухаан бодолой хабаадалгагүйгөөр мүндэлдэг, бэшэгдэдэг юм ха гэжэ юрэ хэлсэдэг. «Энэ шүлэг ягаад бэшэбэт» гэжэ зарим поэдүүдһээ асуугаа һаатнай, «хари, тингээд гэжэ хэлэхын аргагүй, досооһоомни бэшыш гэһэн шэнги байхадань лэ бэшээл би даа» гэжэ харюусаха ябадал ушардаг.

Үнэхөөрөөшье, «Евгений Онегин» гэдэг зохёол соогоо Татьяна басагые юундэ поэт хадамда үгүүлээ гээшэб гэжэ хүнэй голхорходо, харин хадамда ябашаха гэжэ бишье һанаагүй һэм гээд Пушкин харюусаһан юм гэхэ. Иимэрхүү асуудалнуудай гарахада, мүн баһа Л. Н. Толстой Пушкинай эдэ үгэнүүдые дабтадаг байгаа.

Пушкин Толстой хоёр хэлэхые хэлэһэн лэ юм байха, тэрэниие арсахын аргагүй.

Гэбэшье, тэдэ хэмгүй ехэ бэлигтэй, мэргэжэлтэй уран зохёолшодой гар бэшэгэйнь хуудаһануудые харахада, энэ зохёол соогоо айхабтар олон заһабари оруулһан, хэдэн дахин зураһан, нэмэһэн, хаһаһан байдаг. Жэшээ болгон хэлэбэл: Л. Н. Толстой Анна Каренина гэдэгэй нюдые зураглан бэшэхэдээ, гушаад үгэ һэлгүүлжэ үзэһэн байгаа гэжэ эрдэмтэд элирүүлһэн юм.

Пушкин, Толстойн үгэнүүд зарим зоной ойлгомжоһоо тад ондоо удхатайгаар хэлэгдэһэн бэлэй. Татьяна басаганай хадамда ябашахые бишье тухайлаагүйлби гэжэ харюусахадаа, нилээд сэсэн, гүнзэгы удхэ сэдьхэһэн байгаа: уран зохёолшо хүн ажабайдалай бодото зүйлнүүдые согсолон бэшэдэг, тиихэдэ уран зохёолойнь сюжет өөрынгөө харгыгаар ошохо, нюурнуудай сэдьхэл, бодол өөрсэ хууляар хүгжэхэ, тиимэһээ энэ багта уран зохёолшод һанаанһаа абажа зобохо бэшэ юм гэһэн ушартай. Эдэ үгэнүүдынь—би реалист-уранзохёолшо гээшэб гэһэн бодото удхатай.

Иихэдээ юун болоноб гэхэдэ, һанаанһаа абаһанай хэрэггүй гэһэн удхатай үгүүлэлые һанаанһаа абаал һаа, сээжэһээ гараал һаа дүүрээ гэжэ хойшолонгүй буруугаар ойлгоһон ябадал элирбэ гээшэ. Гэхэтэй хамта, агууехэ уран зохёолшодой гүнзэгы удхатай үгэнүүдые далда болгон гартаа барижа, өөрынгөө бэшэһэн түрүүшын эды тэдыхэн юумэ «эд» болгохоёо залхуурһан гэмээ, «заһад гээд гаргахые найданаб» гэжэ редакцида бэшээд үнгэрхөөр бододог зангаа (заһабаритай гэжэ мэдээ һаа, өөрөө оролдоод үзэхэдэ яанаб!) сагааруулха шухала.

Уран зохёол гээшэ хүндэ ажал мүн гэһэн Горькиин тайлбариие ойлгоод ябаха хэрэгтэй юм. Гансахан үгэ оножо олохын тула түг түмэн үгэнүүдые онгиргоноб гэдэг ажалша поэдэй (Маяковскиин) зам—нангин харгы мүн.

Уран зохёолшод, эды ехэ, хэсүү ажал хэхэдээ, нэн түрүүн уран зохёолойнгоо удхые һайхан дүрэтэй болгохын тула оролдодог байна. Л. Н. Толстой үгэнүүдые гушаад дахин һэлгүүлхэдээ, тэдэниие миин табяад үзэдэг бэшэ, харин өөрэйнь бодолдо элеэр хадуугдаһан Аннын нюдэнэй янза, түхэлые байһан соонь харуулхаар үгэнүүдые олохо гэжэ оролдоһыень тухайлмаар ха юм даа. Мүн баһа Маяковский «гансахан үгэ» хэрэглэнэб гэхэдээ, дүлэтэмэ, галтама («хотонуудые доһолгомо хүсэтэй») үгэнүүдые бэдэрнэ.

Эхилэн бэшэгшэдэй эльгээһэн шүлэгүүд ехэ удхашанартай асуудалаар бэшэгдэһэн, хэрэгтэй, зүб удха баримталһан байдаг. Энэнь тоншье һайшаалтай.

Манай совет уран зохёолшод мүнөө нэгэ ехэ гол зорилго урдаа табяад, хэзээ хэзээнэйхиһээ үлүүгээр хүдэлжэ байна. Тэрэ зорилгонь—удха дүүрэн, дүүрэн түхэлэй талаар эгээ һайхан зохёолнуудые олониитэ уншагшадта бүтээжэ үгэхэ гэһэн КПСС-эй XX съездын эрилтэ болоно. Партиин энэ уряань бүхы уран зохёолшодто, хойшо хойшодоо бэлигтэй, мэргэжэлтэй уран зохёолшод боложо гараха, мүнөөдөө эхилэн бэшэгшэдэй тоодо ябаһан олохон залуушуулда хабаадана.

Эхилэн бэшэгшэдэй шүлэгүүдэй гол дутагдалынь иимэ. Шүлэг соохи дүрэ түхэлые зураглаха гээшэ бэлэхэн хэрэг гэжэ һанана ха. Юундэ тигэнэб гэхэдэ, тэдэнэр толгой холбуулга (аллитераци), мүр соохи үгэнүүдые адлидхалга, эпитедүүдые хэрэглэлгэ, ехэдээл һаа—зэргэсүүлгэ, һүүл холбуулгые (рифмэ) шүлэгүүдэй ами һудалынь гэжэ тоолоно. Эдэ хэдыхэн зүйлнүүд һайхан дүрэ түхэл гаргахада шухала нүхэсэл болохошье һаа, шүлэг соохи дүрэ түхэл эдэнтэй жэшэшэгүй гүн, үргэн, ехэ байха. Гоёон татаад, жэшээлэн хэлэбэл, энэнь уран зурагай нэгэдэхи зурлаа гү, али хэдэхэн дуһал шэрээ, хүгжэмэй ганса аялга абяан гэхээр байна.

Тэдэ үгын шэмэгүүд, гоёолтонууд шүлэг соохи гол удхые гаргажа байһан, тэрэниие бэедээ дааһан дүрэ түхэл бүридүүлхэ хуби, дамжуур боложо үгэдэг.

Шүлэгэй гол удхань өөрөө дүрэ түхэл дотор бэелһэн, тэрээгээр нэбтэрһэн байха ушартай.

Владимир Онгорхоевой «Дуулыш, Эхэ оромни!» гэһэн шүлэг абаад үзэе. Энэ шүлэгэй бүгэдэнһөө муу гү, али ахир байһандань бэшэ, харин иимэрхүү шүлэгүүдэй бүришье олон байһанһаа абтаба ха юм даа.

Энэ шүлэгынь Совет Эхэ оронойнгоо хүсэнэй эршэдэжэ, баялигай арьбадажа, (тобшолон хэлэхэдэ, урагшаа дабхин ябажа) байһан тухай ойлгуулха эрмэлзэлгэтэй байгаа. Тиигээд тэрэнь иимэрхүүгээр бэшэгдэнхэй:

Дуулыш, Эхэ оромни!
Дурдан шамаяа дууланам.
Дэбжэн байһан солыешни
Домог болгон дурданам.
Амгалан байдалда оруулһан
Арюухан лэ харгышни мэдэнэм.
Ажалша баатар арадайнгаа
Агуу габьяаень магтанам.

Түрүүшын бадаг соо Эхэ оромнай дэбжэжэ байна, тииһэндэнь омогорхоноб гэһэн бодол; хоёрдохи соо—тэрэ дэбжэлтэ арадай баатаршалгаар бүтээгдээ юм гэһэн бодол юрэнхы дээрээ харагдана. Эндэ, ябууд дундаа хэлэбэл, эдэ хоёр нягта холбоогүй бодолнууд үлүү дурдагдажа, гол бодолыень балартуулна. Олон юумэ нэгэ доро хэлэхэ гэжэ залуу бэшэгшэ һанана хаш даа. Олон бодол гансата дурдахада — шанаргүй болодог, харин ехэ гүнзэгы бодолые гансата хэлэжэрхихэдэ шанартай байдаг. «Домог болгон дурданам» гэһэн үгүүлэл соо «Дурдан шамаяа дууланам» гэһэн удха хэлэгдэнэ ха юм. Тиимэһээ нэгэдэхи бадагай хоёрдохи мүр миил шашаһан ябадал болоно. Хоёрдохи бадагай түрүүшын хоёр, мүн һүүлшын хоёр мүрнүүдэй удхань хоорондоо холбоогүй: али нэгыень абаха гү, али хоёр бадаг болгожо таһалха хэрэгтэй байгаа.

Теэд энэ шүлэгэй гол дутагдалынь юуб гэхэдэ, поэдэй бодолынь уран гоё дүрэ түхэлые зураглан гарганагүй, харин эгээлэй янзаар хэлэгдээд лэ үнгэршэнэ.

Шүлэгэй хоёр бадаг соо хэлэгдэһэнтэй адли бодолнууд дүрэ түхэл олоод байхадаа хайшаа болоноб гээд харая.

Фронтдо дайлалдажа ябахадаа 1945 оной март һарада Ж. Тумунов «Балтикын долгин» гэжэ шүлэг бэшэһэн юм. Шүлэг соо ехэнхидээ Балтиин далай, далайн долгин тухай хэлэгдэнэ. Тэдэнэйнь ямар удхатай байһыень тайлбарилжа үзэе.

Балтикын долгин, нэгэ талаһаа, «Дайсанай онгосын үлэгдэлые Дабхар долгёороо нэрбэнэ», нүгөө талаһаа «Хатуу тэмсэлэй шархые Харьялаа уһаараа угаана». Долгин хорото дайсаниие даран һүнөөжэ ябаһан совет баатарнуудые «дорюн аялгаараа магтана». Мүн баһа энэ долгёор оёорһоо тулгуури хээд тамаража ябаһан линкорнууд туйлаһан илалтаяа батажаажа салют бадараана.

Дайнай үедэхи далайн байдал зураглахадаа, пейзажна шүлэг бэшэхээ хүсөө гэжэ болохогүй: байгаалиин үзэгдэлнүүд эли бодо хүнэй шэнжэтэй болгогдожо (дайсаниие нэрбэхэ, шархые угааха баатарнуудые магтаха) хэлэгдэһэн байна. Энээн дээрэһээшье бодоходо, долгин болбол ямар нэгэн удха гаргаһан дүрэ байна. Тэрэ юу харуулнаб?

1945 оной март. Эсэгэ ороноо хамгаалха, Баруун Европодохи арадуудые сүлөөлхын түлөө германска фашизмтай тулажа байһан Совет зоной байлдаан эршэмтэйгээр, урагшатайгаар ябажа байба. Сэрэгшэднай хэжэ байһан дайндаа илан гараһай гэжэ олониитэ совет арад тэдэ баатарнуудаа магтаал дуугаар зоригжуулжа, тэдээндээ аха шадахаараа туһалжа — бүхы хүсэ шадалаа эршэдүүлэн тэдэнэй хүсэндэ нэмэрилнэ. Энэ ехэ хүсэн эршэдэшоод, аюулта гитлеризмын гуламта Берлин руу — баруун тээшээ зорюулагдажа байба.

Совет зоной абарга ехэ хүсэ, тэрэнэй Илалта тээшэ зорин ябаһан харгы, Берлин руу шэглэһэн зүг — эдэ бүгэдые поэт, Балтиин далайн долги хаража байхадаа, сэдьхэлдээ багсаан оруулжа байһан хэбэртэй. Энэ лаб тиимэ байгаа гэжэ баталхын тула шүлэгэй эхиндэ хэлэгдэһэн дүрбэн мүрөөр батадхан гэршэлээе:

Балтиин далай долгилно,
Баруун тээшээ мэлмэрнэ.
Хөөһэтэнэ, бурьялна, бусална,
Хүхэ дүлөөр амилна.

Совет зон дайсаниие даран сохижо байхадаа, гансахан хоро үһөөгөө абахын түлөө бэшэ, харин эрхэ сүлөө, эб найрамдал байгуулха нангин хэрэгэй түлөө ябаһан юм. Тиимэһээ Балтикын долгин, хэдышье «хүхэ дүлөөр амилаа» һаа, мэлмэрэн урдана.

Балтикын долгин хадаа манай арадай Эсэгэ ороноо хамгаалгын дайнай үедэ харуулһан һүртэ хүсэ, хэһэн нангин хэрэгыень бэедээ согсолһон удхатай дүрэ болоно.

Шүлэг соохи удхые дүрэ түхэлөөр дамжуулан ойлгуулхадаа, поэдүүд ажабайдалай янза бүриин үзэгдэлнүүдые хэрэглэдэг байна.

Шүлэг бүхэн заал һаа нэгэ гол дүрэ түхэл зураглаха оншо оньһо баримталан бүридэһэн байдаг гү? Ходо тиимэ байдаг гэжэ таарахагүй. Зарим шүлэгүүд мүн баһа ганса үгөөршье шэмэглэгдэһэн байжа магадгүй. Иимэ ушарнууд илангаяа политическэ асуудалаар бэшэгдэһэн шүлэгүүд соо үзэгдэдэг юм. Тиихэдээ поэт шүлэгэйнгөө зүб мүрөөр удаа дараалан (логическаар), гүнзэгы бодолтойгоор ябуулха (нэгэ газар хамаг юумэн тухай хэлэхэ гэжэ бодонгүй), дундуурнь шухала шухала бодолнуудта тус тустань дүрэ түхэл гаргажа хэлэхэ, үгын шэмэг гэдэгые үнэхөөрөө һайнаар хэрэглэхэ шухала. Жэшээ харуулбал:

Шэлдэн түмэр шулууһаа
Шэжэр алтан шэрээдэһээр
Шэрэм горхон харьялжа,
Хүдэр дорюун зоригтой
Хүнэй һанаа шудхана.

Дээрэ хэлэгдэһэн бүгэдые тобшолон хэлэбэл поэт бүхэн удхаар баян, дүрсэ түхэлөөр түгэс—сээжын баяр шэхэнэй шэмэг болохоор шүлэгүүдые бэшэхэ ёһотой.

Ц. А. ДУГАР-НИМАЕВ, хэлэ бэшэг шэнжэлдэг эрдэмэй кандидат.

Редактор Ц. Ц. ЦИБУД

Адрес редакции: г. Улан-Удэ ул. Ленина 26. Телефоны редакции: редактора 46-32. зам. редактора—32-47. отв. секретаря — 27-37, отделов: партийной жизни и экономики — 47-59. пропаганды и местной информации — 3[illegible] культуры и быта — 34-05, писем трудящихся и переводов — 24-74, корректорская — 32-67, бухгалтерия —37-32. Для междугородных переговоров — 16.

Н 00689. Типография Министерства культуры Бурят-Монгольской АССР. Зак.